

ΡΥΘΜΟΣ

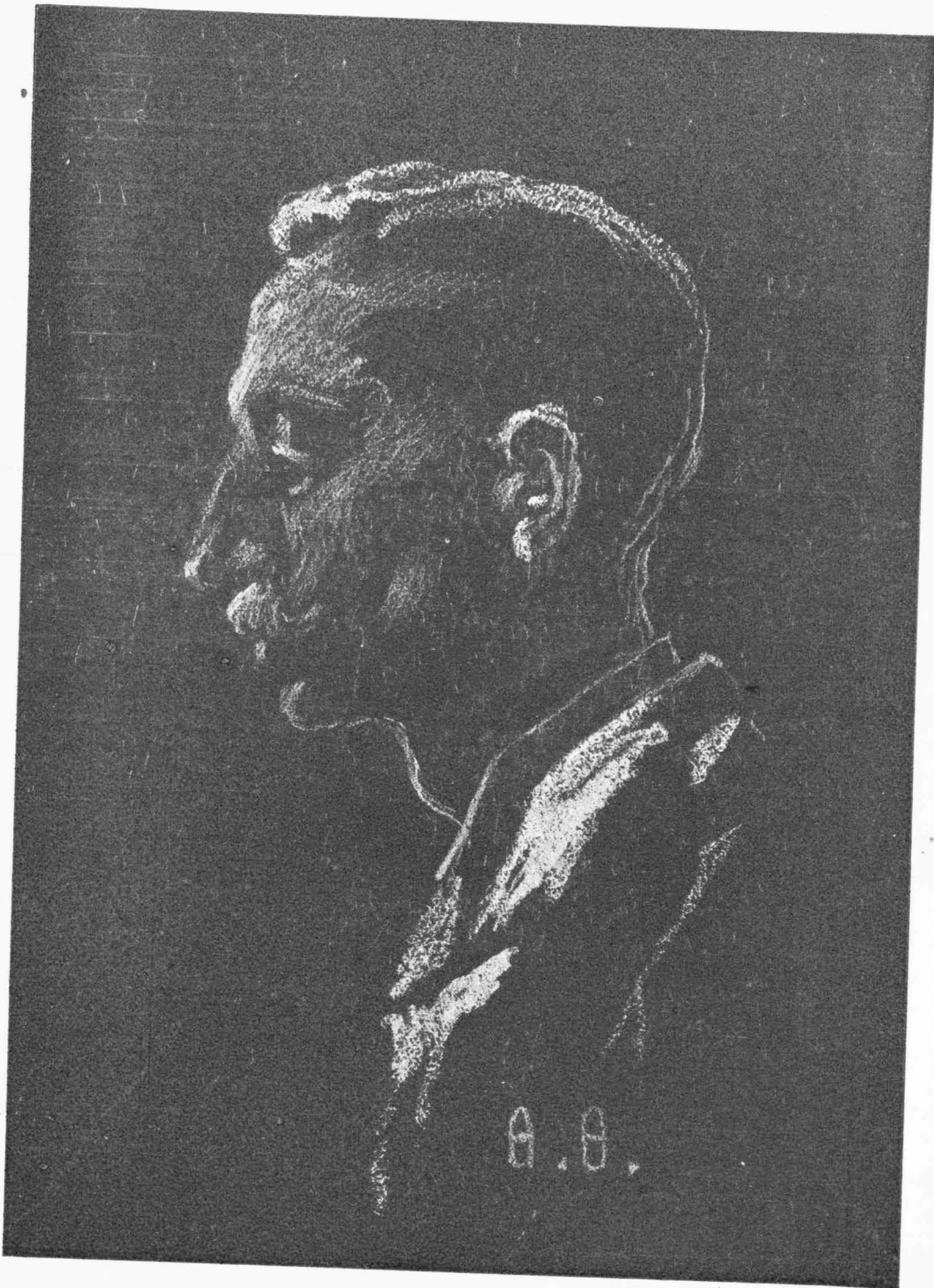
ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

ΠΟΙΗΣΗ—ΔΙΗΓΗΜΑ—ΚΡΙΤΙΚΗ—ΜΕΛΕΤΗ

ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΡΦΥΡΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΟ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ, 1933

ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΡΦΥΡΑΣ

Ι. ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΑ (ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ)

10
GHILDE HAROLD

Στή μνήμη τοῦ Λάμπρου Πορφύρα πὸν τόσο
τὸ ἀγαποῦσε αὐτὸ τὸ τραγοῦδι μου.

Σὰ φάντασμα στὰ κύματα γλυστροῦ ἢ βάρκα ραίνει
μὲ στεῖρο φῶς τὸ δρόμο τῆς πεντάροφανῆ ἢ Σελήνη
καὶ τοῦ λειψάνου ἢ συνοδιά μαῦρες σκεπὲς ντυμένη
βουβὴ μὴδ' ἓνα στεναγμὸ μὴδ' ἓνα δάκρυ χύνει.

Νά... ξαπλωμένος ὁ νεκρὸς Τραγουδιστῆς πηγαίνει...
μέτωπο ξέσκεπο... ἀνοιχτὰ τὰ μάτια... σὰ νὰ πίνῃ
τοῦ φεγγαριοῦ τ' ἀπόφεγγα... σὰ νὰ γροικᾷ πὸν βγαίνει
στερνή ἀρμονία ἀπ' τὴ συρμὴ τῆς πρὸς μῆνης κι' ἀργοσβύνει.

Μὰ τί βογγάει στὸ ἀλαργινό, πὸν χάνεται, ἀκρογιάλι;
θὲ νᾶναι ἢ Νύφη, ἢ ἄρρωστη Νεραῖδα, πὸν σπαράζει
ζητώντας μὲ τὸν πόνο τῆς καὶ τὴν ψυχὴ νὰ βγάλῃ...

Ὡς τόσο ἢ βάρκα στὸ κρυφὸ τὸ ἀραξοβόλι ἀράζει
ἐνῶ τὰ κύματα σκιαχτὰ μὰ ἔρχονται, μὰ πᾶνε
καὶ στὰ πλευρά τῆς σὰ ζεστὸ παράπονο χτυπᾶνε...

Ι. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

ΣΤΟ ΛΑΜΠΡΟ ΠΟΡΦΥΡΑ
ΓΙΑ ΤΙΣ "ΣΚΙΕΣ", ΤΟΥ

*Τοῦ βαριοῦ μου λογιμοῦ
θολὸ τρέχει τὸ νερό·
πὺ ἀλαφρό, πὺ λαγαρό
μήτε ἢ χάρη τοῦ Ρυθμοῦ
δὲ μορεῖ νὰ μοῦ τὸ κάμη.
Καὶ ἄ! ζηλεύω νὸ καλάμι
ποῦ οἱ νεράϊδες σοῦ χαρίσαν
καὶ ποῦ μέσα του ὄλους κλείσαν
τῶν πουλιῶν τοὺς στενασμούς,
καὶ τὸ δάκρυο ποῦ τὸ χύνεις
μυστικὸ σὰν ἀπὸ τοὺς
σταλασμούς τῆς Ἰπποκρήνης.*

20 Μαΐου 1920.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

II. ΑΡΘΡΑ (ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ)

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ (Η ΣΙΩΠΗ ΤΟΥ)

Σε ἀναμνηστικά τεύχη, καθὼς τὸ παρόν, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συνεργάτες των προτιμοῦν συνήθως νὰ συνεισφέρουν ἀναμνήσεις «ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο». Ἀλλὰ γιὰ τὸν Πορφύρα—τουλάχιστον γιὰ τὸν Πορφύρα τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας—πιστεύω ὅτι κανεὶς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ γράψῃ πολλὰ παρόμοιες ἀναμνήσεις.

Μέσα στὴν Ποίηση, ἀλλ' ἔξω ἀπὸ τὴ Φιλολογία. Ἄλλο ἀπὸ ποιήματα δὲν ἔγραψε. Κάποτε μόνο, ξεφυλλίζοντας ἐπαρχιακὸ περιοδικό, τῆς Μιτυλήνης ἴσως, ποῦ δὲν εἶχα τὸν καιρὸ οὔτενὰ τὸ διαβάσω, εὗρηκα καὶ μετάφραση ἀγγλικῶν στίχων, ὑπογραμμένη ἀπὸ τὸν Πορφύρα· ἀλλ' αὐτό, πρὶν ἐκδοθῶν οἱ «Σκιές», ἀπὸ τίς ὁποῖες τοὺς ἐξώβελισε.—Πουθενὰ ἀλλοῦ δὲν ἔλαβε μέρος, πουθενὰ δὲν ἐφανέρωσε τίς κρίσεις του ἢ τίς πεποιθήσεις του. Ἡ συνέντευξη, τὴν ὁποία τελευταία κατώρθωσε νὰ τοῦ πάρῃ ὁ κ. Κοτζιούλας, θαρρῶ, γιὰ τὸ «Μπουκέτο»,—ἐκτὸς ἂν ἦταν ὁ κ. Μπαστιᾶς γιὰ τὴν «Ἑβδομάδα»,—καὶ ἡ ὁποία, ἀκριβῶς γιὰ τοῦτο, ἔκαμε τὸν Παλαμᾶ νὰ γελᾶ μὲ τὸ ἀπροσδόκητο, τὸ ἐπιθετικὸ του θάρρος, ἐστάθηκε ἡ μόνη ἐξαίρεση στὴν ἀποφασισμένη του σιωπή.

Εὐτυχῆς εἶναι ὁ ποιητής, ποῦ ὁ ἀναγνώστης του τὸν πρωτογνωρίζει μ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματά του. Ἔτσι ἐγώ, παιδί, ἐπρωτογνώρισα τὸν Πορφύρα. Σύντομα, κλεφτά, μέσα σ' ἓνα βιβλιοπωλεῖο καὶ κάποιο μεσημέρι φθινοπώρου, σὶς σελίδες ἑνὸς τόμου περιοδικοῦ ἐκτεθειμένου γιὰ πώληση, ἐδιάβασα τὴν ἀλησμόνητη «Παλιὰ Αὐλή», ἐν' ἀπὸ τὰ πρότιστα ἀντιπροσωπευτικά του ποιήματα· ἀλλ' ἤδη τ' ὄνομά του εἶχε, μοιραία, ὅσο καὶ ἄκριτα, ταυτισθῆ μὲ τὸ «Lacrymae Regum», τὸ πολὺ κατώτερό του καὶ ὑποβλητικὸ κυρίως χάρις στὸ λατινικὸ του μοτίβο, τὸ παρμένο ἀπ' τὸν Λουκρήτιο. Ἔπειτα, τὸν ἐδιάβασα σὲ χειρόγραφο, στὸ τετράδιο ἑνὸς μακρinoῦ τώρα φίλου, ὁ ὁποῖος εἶχε τότε ἀντιγράψει ἀπὸ τὸν «Διόνυσσο», τὴν «Τέχνη», τὴ «Νέα Ζωή», τὰ «Γράμματα», στίχους τοῦ Γρουπάρη, τοῦ Πορφύρα, τοῦ Σικελιανοῦ, τοῦ Χατζόπουλου... Δὲν ἐξαναβρῆκα ἐκεῖ τὴν «Παλιὰ Αὐλή», ὡς τόσο οἱ τέσσερις ἐκεῖνοι ποιηταί, (τέσσερις σφραγίδες), ποῦ τὸ ἔργο κανενὸς δὲν εἶχε ἀκόμη κυκλοφορήσει σὲ ξεχωριστὸ βιβλίον, ἀνασυρμένοι μόλις ἀπὸ ταξιδιάρικο μυστήριον τῆς ἀφάνειάς των, μοῦ ἐξύπνησαν στὴ φαντασία μου μὰ πτυχή ἀπεράντων πραγμάτων,—καινούργιων ἕως τότε, καὶ ποῦ δὲν ἐπίστενα πὼς ἔχουν κὰν εἰπωθῆ. Ἔπειτ' ἀπὸ λίγο, ἐτυπώθηκε τὸ βιβλίον του, μὲ τὸν ὄχρὸ, τὸν αἶτονο καὶ φευγαλέο, τὸν ἄηχο, τὸν ἀσήμαντο τίτλο: «Σκιές». Σ' ἐποχὴ θριαμβικῆς μάλιστα νίκης τῆς Δημοτικῆς, ὁ Πορφύρας δὲν ἐπέγραψε τὸ ἔργο του τουλάχιστον «Ἡσκιοί». Ἦθελε ἔτσι βεβαιότατα ν' ἀποκλείσῃ κάθε σημασία βάρους, πυκνότητος,

τραγικότητας, σκοταδιού, —καθώς θά την είχε ο ἥ σ κ ι ο ς. Καί ν' ἀφήση τή σημασία τῆς ἀστασίας, τῆς ελαφρότητας, τῆς διαφάνειας, τῆς ὀλιγοψυχίας, ἐκεῖνου τέλος πού ὁ λαός τὸ λέγει «μεταξὺ φθορᾶς καὶ ἀφθαρείας», —καὶ πού εἶναι ἡ δ ι σ ὺ λ λ α β ἠ Σκιᾶ, μετὰ τῆς χασμαδία εὐθύς-εὐθύς ἀμέσως στ' ὄνομά της.

Θυμᾶμαι τὸ λαμπρὸ ἐγκώμο πού ἔγραψε γιὰ τὸ βιβλίον ὁ κ. Δ. Χατζόπουλος, στὴ φιλολογικώτερη ἐφημερίδα τῆς ἐποχῆς, τὸ «Ἐμπρός» τοῦ Καλαποθιάκη, ὅπου ἀναδημοσίευε καὶ τὸ ἐπίσης ἀριστοουργηματικὸ «Ἐπίγραμμα» τοῦ Ποιητοῦ. Ποιὲ ἄλλως τε δὲν ἐστάθηκε δύσκολο νὰ γραφοῦν ὠραῖα ἄρθρα, ὅσο καὶ ἄκριτα, γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Πορφύρα. Ὁ ρομαντισμός, ὁ αἰσθητισμός, ἡ ὠραιολογία, ἡ κοινοτοπία, σμείγουν ἐπάνω στὸ ἐπίπεδο τῆς «φιλολογίας» καὶ προχωροῦν ἔτσι ἕως τὸ τέλος, χωρὶς ν' ἀγγίσουν οὔτε τὸ βάθος τοῦ θέματός των, οὔτε τὴν Προσωπικὴ τέχνη τοῦ Πορφύρα, οὔτε τέλος τὴν ψυχολογικὴν προέλευση. Ἄλλ' ἐν τούτοις δίνουν τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ ἔργου τοῦ ποιητοῦ, γιὰ τὴν ὁποία πρὸ πάντων ἐνδιαφέρεται ὁ πολυμέριμος ἀναγνώστης. Αὐτὴ ναί, ἀποδόθηκε πάντοτε ἀπὸ τοὺς κριτικούς! Δὲν τὴν ὑποτίμησε κανεὶς, οὔτε τὴν παρεξήγησε. Ἡ θέση του, ἀπ' ἀρχῆς σεβαστή, στάθηκε πάντα ἀναφαίρετη καὶ στερεά—καὶ τοῦτο ἦταν καὶ ἡ μιὰ ἀπὸ τὶς αἰτίες τῆς σιωπῆς του. Τὸν Πορφύρα ἀγαπᾷ—ποιὸς θά τὸ πιστεῦσε;—ὡς καὶ ὁ Καβάφης! Ἡ κυρία Μυριώτισσα, ὅταν τὸν ἐπροτογγόρῃσε πρὸ χρόνων στὴν Ἀλεξάνδρεια, τοῦ ἀπήγγειλε, ὕστερ' ἀπὸ παράκλησίν του, τρεῖς ἢ τέσσαρες φορὲς τὸ «Στερνὸ Πιραμῆ», τὴν ἰδεαλιστικὴν ἐκείνη *fantaisie* μετὰ τὴν π α ρ ν α σ σ ι κ ῆ! κατακλειδα τοῦ τελευταίου στίχου...

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι, ἐπάνω στὸ μεσουράνημά του, ὁ κ. Ἄπ. Μελαχρινός, ἀπὸ τὸ περιοδικὸν τοῦ «Ζωῆ» τῆς Πόλης, τοῦ ἐσφενδόνισε ἀμέσως μιὰ ζωηρότατην ἐπίκριση, τῆς ὁποίας (ἀκόμα χειρότερα!) καὶ ἡ συντομία καὶ ὁ τόνος φανερόνουν ὅτι δὲν ἤθελε νὰ πάρη καν στὰ σοβαρὰ τὸν ὑπερευαίσθητο, φιλέρημο ποιητὴ τῶν «Σκιῶν». Ἄλλὰ μετροημένα μόνον πρόσωπα ἐλάβαιναν τότε τὴ «Ζωῆ» στὴν Ἀθήνα, καὶ ἡ φήμη τοῦ Πορφύρα δὲν ἐσκιᾶσθηκε στὸ παραμικρὸν. Καὶ ὁ ποιητὴς ἀπόμεινε καὶ πάλι σιωπηλός.

Τέλος, ἔπειτα ἀπ' ὅλα αὐτὰ—καὶ ἐδῶ θέλω νὰ καταλιξῶ—ἐγνώρισα καὶ τὸν ἄνθρωπον, πού ἄλλου; στὸ «Μαῦρον Γάτο», τὸ μικρὸ καφφενεῖο τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κ. Γεω. Σπαταλά, στὴν ὁδὸν Πανεπιστημίου καὶ Ἀσκληπιοῦ.

Εἶχα γνωρίσει ἤδη τὰ μουσικὰ φρούδια τοῦ Παλαμᾶ καὶ τὸ εὐρωπαϊκὸ ὑπογένειο τοῦ Καμπούρογλου, καὶ ἡ φυσιογνωμία, οἱ τρόποι, τὰ λόγια τοῦ Πορφύρα ἀπογοήτευσαν ἀρχετὰ τὴν φιλολογικὴν μου δίψα τῶν εἴκοσι δύο χρόνων. Εὐρίσκα ὅτι καὶ κάτω ἀπὸ τὴν φωτογραφία του θά ἤμποροῦσε νὰ γραφῆ ὅποιοδήποτε ὄνομα, ὅποιο

δὴποτε ἐπάγγελμα.. Τὰ πράγματα, πού διηγῆθηκε, ἐκεῖνο τὸ βράδυ, στὴν ἀκυβέρνητη παρῳδία τοῦ «Chat Noir» καὶ τῆς «Clôserie de lilas» —καὶ γιὰ τὸν «Καλλιτέχνη» τοῦ Βώκου καὶ γιὰ τὸν ἴδιον τὸν Βώκο—δὲν με ἱκανοποίησαν. Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἐπρόδιδε τὸν ποιητὴ, ὅπως «τὸν εἶχα φαντασθῆ» διαβάζοντάς τον. Ὑπῆρχεν ὅμως κάτι πού ἐπρόδιδε τὸν ἄνθρωπον. Δυὸ, μεγάλα ὡσὰν ψεύτικα, γυαλιστερά, ὑγρά, ὑγρότατα μαῦρα μάτια. Ἡ δίχως ἔκφραση λάμψη τῶν ἐταιρίαζε πολὺ μετὰ τὴν ἐπίσης γυαλιστερά, τὰ στρογγυλὰ μάγουλά του· καὶ ἡ περιστροφικὴ τῶν κίνηση, ἡ ἀμήχανη, ἡ ταπεινὴ, ἡ βεβιασμένη, ἡ στραμμένη πρὸς τὰ κάτω, ἦταν εὐγλωττο σημεῖο τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀνθρώπου· τοῦ ἀνθρώπου πού ἐπιθυμῆ ν' ἀπαλλαχθῆ, ν' ἀπομονωθῆ, νὰ φύγη, ὅσο γίνεται ταχύτερα.

Ἄρχισα νὰ καταλαβαίνω τότε τὴν σημασίαν τῶν «Σκιῶν» κατὰ βάθος.

***

Εἶναι μερικὸι ἤδη μῆνες, πού ὁ Πορφύρας, συντομώτατα ἀπαντώντας μου σὲ κάποιον μου γράμμα, μετὰ τὸ ὅποιο τοῦ ζήτησα βιογραφικὰς τοῦ πληροφορίας, μοῦ ἐπρόσθετε: «Ἄν θέλετε, κατεβῆτε κάποτε στὸν Πειραιᾶ, νὰ τὰ ποῦμε μαζί».

Ποτὲ δὲν ἐθυμῆθηκα εὐπτοχώτερα, παρ' ὅσο διαβάζοντας αὐτὰ τὰ λόγια, τὴν ὠραία καὶ ἀληθινὴ ἐκείνη φράση τοῦ Μάτερλιγκ ἀπὸ κάποιον κεφάλαιον τοῦ «Θησαυροῦ τῶν Ταπεινῶν»: «Ποιὸς ἄκουσε ποτέ, γράφει ὁ Μάτερλιγκ, δυὸ ἀνθρώπους νὰ λέγουν ὁ ἕνας στὸν ἄλλον: «Ἐλα νὰ σωπάσουμε μαζί»; Οἱ ἄνθρωποι διώχνουν, διώχνουν τὸ θάυμα τῆς σιωπῆς ἀπὸ κοντὰ τους».

Λοιπὸν, ναί, ἐδῶ ὁ Πορφύρας δὲν μ' ἐπροκαλοῦσε «νὰ τὰ ποῦμε μαζί»: ἀλλ' ἀληθινὰ νὰ «σωπάσωμε μαζί», καθὼς ἐσώπασε μαζί καὶ μετὰ τὸν κ. Κοτζιούλα, πού τὸν παρακολούθησε, τὸν ἴδιον ἐκεῖνον καιρὸν, στὸν στερεότυπον παραθαλάσσιον τοῦ περιπάτου, στὶς ἄκριες τῆς Φρεαττύδας.

Ὅμως ἡ σιωπὴ τοῦ Πορφύρα δὲν ἦταν ἀπὸ τὴν οὐσίαν τῆς σιωπῆς τοῦ Μάτερλιγκ. Ἐκεῖνη, ἀντιπροσωπεύθηκε, ἔξαφνα, στὰ Γράμματα τὰ δικὰ μας ἀπὸ τὴν σιωπὴν τοῦ Παπαδιαμάντη, τὴν προσευχητικὴν, τὴν ἐνδοσκοπικὴν. Ἡ σιωπὴ τοῦ Πορφύρα δὲν ἦταν ἡ σιωπὴ τοῦ βάρους, ἀλλ' ἡ σιωπὴ τῆς πέτρας. Δὲν ἦταν ἡ μουσικὴ σιωπὴ, τὸ «ὑποχθόνιον ρεῦμα» πού μεταγγίζεται ἀπὸ ψυχὴν σὲ ψυχὴν, καὶ παρασέρνει πρὸς τὸν μυστικὸν κόσμον· ἦταν, ἄς ποῦμε, ἡ σ υ ν θ ε τ ι κ ῆ ἡ σιωπὴ: ἡ ὀλοκληρωμένη, ἡ ἀποδοσμένη στὸν ἑαυτὸν της, ἡ καθαρὴ πιά, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ κάθε περιττοῦ. Ἦταν τὸ τέλος, ἡ μονάς.

(Tel qui en lui-même enfia l' Eternité le change>...

(«Τέτοιος καθὼς ἡ Αἰωνιότητα τὸν γυρίζει, τέλος, στὸν ἴδιον ἑαυτὸν του»)

ἔτσι ἀρχίζει τὸ περίφημον ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα τοῦ ὁ Μαλλαροῦ γιὰ τὸν Ἐδγαρ Πόε. Ἄλλὰ τὸν Πορφύρα ἡ ἴδια κιόλας ἡ ἐπίγειος ζωὴ

τόν εἶχεν ἀποδώσει στὸν ἑαυτό του, τὸν εἶχεν ἐνώσει μὲ τὸν ἑαυτό του, τὸν εἶχεν ἀπλοποιήσει στὸν ἑαυτό του. Ἡ προσωπικότητά του εἶχεν ἀπομείνει ἀφοῦ ἔβγαλεν ἀπὸ πάνω της σχεδὸν ὅλα τὰ «πρὸς τί;», πὸν δὲν εἶναι λίγα, καὶ πὸν τελειώνουν μαζί μὲ τὴν ἴδια τὴ ζωή...Μαζὶ μὲ αὐτὰ τὰ «πρὸς τί;», τὰ «ἀ ποιοὶ βοη?», ἀπογυμνώνετο ὁ Πορφύρας ὀλοένα καὶ ἀπὸ τὴν Τέχνη, καὶ ἀπὸ τὴν Ποίηση, στὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια. Τὸ ἄτομό του δὲν ἐξαφανιζόταν ἀπλῶς πίσω ἀπὸ τὸ ἔργο του, καθὼς τὸ ἄτομο τοῦ Φλωμπέρ. Τὸ ἄτομό του ὑπόκυπτε στὴν ἐσωτερικὴ ἀπιστία πρὸς κάθε «λόγον ὑπάρξεως».

***

Καθὼς μὲ τὸ «Lacrymae Rerum», ἐξ ἴσου ἄκριτα οἱ περισσότεροι κριτικοὶ τοῦ Πορφύρα ἀρέσκονται νὰ τὸν ἀντιπροσωπεύουν μὲ τὴν VI ἀπὸ τὴς «Ἄνεμῶνες στὸν ἄνεμο»:

«Σύννεφα τῆς τρελλῆς νοτιᾶς, ἀτρόμητα ἀπλωμένα,
τρεχαντηράκια ἀγέρινα μὲ τὸ παννιά σκισμένα...
τραβάτε τὴ θλιμμένη μου ψυχὴ, καρaboκύρη!»

Ἄλλὰ δὲν θὰ τὸ ἔκαμναν, ἂν ἐθυμόνταν τὴν XVII ἀπὸ τὸ Β' βιβλίο τῶν «Stances» τοῦ Jean Moréas:

«Nuages qu' un beau jour à présent environne...
semblables aux voiliers sur le calme des mers...
mon cœur vous accompagne, ô coureurs de l' espace!...»

καὶ θὰ ἐπροτιμοῦσαν νὰ πέργουν ἀπὸ τὰ καθαντὸ πρωτότυπα τοῦ Πορφύρα, πὸν ἀφθονοῦν βέβαια στὴς «Σκιές». Ὁ ποιητὴς—ὅπως ὅλοι σχεδὸν ὅσοι ἀγάπησαν κάποτε τὸν ὠραῖο στίχο, τὸν «ὑπέροχο» στίχο—«ἐδοῦλευσε» κάποτε κι' αὐτὸς στὴν ἐπίδοση τῆς μορφῆς τῶν «Stances». Ἄλλὰ γιὰ πολὺ ὀλίγο.

Στὴν ἐπίδοση ὅμως τῆς ζωῆς τοῦ ποιητοῦ τῶν «Stances» μήπως ἐδοῦλευσε ἄρα γε περισσότερο; Μήπως καὶ τὸ «absinthe» τοῦ Βερλαίν, καὶ οἱ παλαιότεροι «τεχνητοὶ παράδεισοι» τοῦ Μπωντλαίρ, καὶ ὅλα τ' ἄλλα ὄργια τῆς οἰνοπνευματοποιίας πὸν τὸ κέντρο τους ἐλέγετο ἄλλοτε τὸ φιλολογικὸ Παρίσι, καὶ πὸν ὑπῆρξαν ὅμως περισσότερο «φιλολογία», παρὰ πραγματικότης, μήπως ἔγιναν αὐτὰ ἡ φτωχὴ ρετιτίνα τοῦ Πειραιῶς, μήπως ἔγιναν τ' ἀνιαρά, τὰ δίχως αἰτία καὶ περιεχόμενα ξενύχτια, πὸν προετοιμάζαν μόνον ἀξιοθρήνητες παρκαμές;

Καὶ κάποια ἀπὸ τὴς ποιητικῆς μας—ἄς μαρτυρήσῃ ἡ ἴδια, ἂν θέλῃ, τ' ὄνομά της—ἔχει κάποτε τὴν μυστικὴν ὑπερηφάνεια, ἡ τώρα τὴν μυστικὴν τύψη, ὅτι ἐμίσησε, πρὸ χρόνων, μαζί μὲ μιὰ φίλη της, τὸν σχεδὸν τότε νέο ποιητὴ στὰ λαμπρὰ μυστήρια τὰ βακχικά, στὴ σοφία τῆς «λήθης». Ἦταν ἡ ἐποχὴ, πὸν ἡ ποιητρία ἔπασχε ἀπὸ πολλὰς δοκιμασίες, μισὸ φανερός, μισὸ ἀπόκρυφες, εἴτε φανερωμένες στὰ ποιήματά της. Καμμιά ὅμως δοκιμασία δὲν ἐβασάνιζε τὸν Πορ-

φύρα, καμμιά κρυφὴ πληγὴ, καμμιά ἦττα ἢ καταστροφή.

Ναί, περισσότερο ἀπ' τὴν ἀπήχηση τοῦ Μωρεάς, περισσότερο κι' ἀπ' τὴν ἐπίδοση τῆς δικῆς μας ποιήτριας, περισσότερο κι' ἀπ' τὴν ἀνεργὴν λαιμαργία τῆς γενέσεως, πιστεύω ὅτι τὸν Πορφύρα ἔσπρωξε πρὸς τὴν κατάχρηση τῆς ἑλληνικώτατης ἄλλως τε καὶ ὀμηρικώτατης αὐτῆς ἡδονῆς, μόνον τὸ «δράμα»,—ἄς βάλωμε τὴν καθιερωμένη πλέον λέξη—τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ ἀπλουστεύσεως, τοῦ τετραγωνισμοῦ τῆς συνειδήσεώς του, ἡ ὁποία δὲν εἶχε πιά καμμιά προεξοχή, καμμιά μυτερὴ ἄκρη, ὥστε νὰ εἰσδύσῃ καὶ σὲ μιὰν ἄλλη ψυχὴ καὶ σὲ μιὰν ἄλλη συνείδηση. Θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἀπὸ μιὰν ἀποψη, τὸ δράμα τῆς τελειότητος.

Ἐν τούτοις,—καὶ ἄς μὴ ξαφνιαστοῦν καὶ εἰρωνευθοῦν ἐδῶ οἱ πολυἀριθμοὶ ρεαλισταί, οἱ ἐχθροὶ κάθε μεταφυσικῆς καὶ κάθε μυστικοπάθειας, ὅσο κι' ἂν εἶναι χειραφετημένη, καὶ ἀνδρική, καὶ ἀπότολη, —καὶ ἐν τούτοις, ἡ μυστικὴ μοῖρα τοῦ θανάτου, αὐτὴ εἶχε δέσει ἐπὶ τέλος τὸν ποιητὴ μὲ κάποιο ἄλλο πρόσωπο: μὲ τὸν ἐκδότῃ τῆς μοναδικῆς του ποιητικῆς συλλογῆς, μὲ τὸν ἐκδότῃ τῶν «Σκιῶν», τὸν φίλο του Γ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος πέθανε ὀλίγες ὥρες κατόπιν του. Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ μου, πὸν μοῦ παρουσιάζει ὁ θάνατος παρόμοιους μυστικούς συνδέσμους προγραφῶν καὶ μεταστάσεων. Ἀπὸ τὴς παρατηρήσεις, πὸν ἐσημείωσα ὡς τώρα, Ἰσα-Ἰσα βλέπω κ' ἐδῶ ἕνα νέο παράδειγμα, τυπικὸ, τὸ ὁποῖο θὰ ἐτολμοῦσα ἀπὸ πῶ καὶ ὅτι... προαισθανόμουν. Ἐλπίζω, πρὶν οἱ πάγοι τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης—οἱ πάγοι τοῦ «πρὸς τί;»—ἀποσβῆσουν καὶ στὴν ψυχὴ μου κάθε σπύθα ἐκδικήσεως πρὸς αὐτὴ τὴ σκοτεινὴ μοῖρα, νὰ ἡμπορέσω νὰ ἐπιμείνω περισσότερο στ' ἀόρατά της κατασκευάσματα—πὸν εἶναι, πίσω ἀπὸ τὸ ὄρατὸν ἕν' ἄλλο ὀλόκληρο μυστικὸ ἄπειρο, ἀκόμη ἄγνωστο.

ΗΛ. Π. ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΗΣ (ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΡΦΥΡΑΣ)

Θαρῶ, πὸς ὁ Πορφύρας τὴν ποίηση τὴν ἔζησε περισσότερο παρὰ τὴν ἔγραψε. Τοῦλάχιστο τὸ ἔργο, πὸν ἄφησε εἶναι τόσο λίγο, ὥστε νὰ μὲ κἀνὴ νὰ ἔχω τὴ γνώμη αὐτῆ. Ἡ μιὰ καὶ μονάχη ποιητικὴ συλλογὴ του, ἐνῶ εἶναι ἀρχετὰ σύντομη, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, δὲν εἶναι τόσο πλούσια σὲ οὐσία καὶ ἀπόλυτα τέλεια σὲ μορφὴ, ὥστε νὰ κἀνὴ κανένα νὰ θυμᾶται καὶ ἄθελά του τὴν ἀλήθεια τοῦ ἀρχαίου ρητοῦ «ἐν τῷ εὐ τὸ πολὺ». Νομίζω, ὅτι ἕνας ποιητὴς, πὸν ἔχει μέσα του πλούσιο κόσμον αἰσθήματος καὶ ιδεῶν συχνὰ δοκιμάζει τὴν ἀνάγκη νὰ βγάλῃ στὸ φανερὸ τὸν κόσμον του αὐτό. Τὸ βλέπουμε τοῦτο σὲ ὅλους τοὺς ἀληθινούς καὶ μεγάλους ἐργάτες τῆς ποίησης. Δὲν ὑπάρχει μεγάλος ποιητὴς, πὸν δὲν ἔχει ἔργο πλούσιο σὲ ποσότητα καὶ ποιότητα. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότατη ἐποχὴ ἴσαμε σήμερα αὐτὸς ὁ νόμος βασιλεύει. Ἐξὸν ἂν πέθανε κανεὶς πολὺ νέος—

ὅπως ἄξαφνα ὁ Κῆρς ἢ ὁποῖος ἄλλος.

Οἱ ποιητᾶδες, πὺν πέρασαν ὅλη τὴν κάπως μαζρόχρονη ζωὴ τους γράφοντας πὺν καὶ πὺν κανένα ποίημα, μπορεῖ νὰ εἶναι φλοι τῆς Μούσας, μὰ δὲν εἶναι ἀληθινὰ δημιουργικοὶ καὶ μεγάλοι. Εἶναι περισσότερο ἐρασιτέχνες. Ὡστε θὰ ρωτήση κανεὶς: «Ἐρασιτέχνης κ' ὁ Πορφύρας;» Ἐγὼ τοῦλάχιστο ἔτσι θαρρῶ. Μῆτε μπορεῖ νὰ δικαιολογήση τὴ λιγοςύνη τοῦ ἔργου τους τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι μὲ τὸ νὰ ζητοῦνε νὰ κάμουν ὀλότελα δικό τους τὸ νόημα τῆς τέχνης καὶ νὰ τὸ νιώσουνε βαθιά, ὡς πὺν νὰ φέρουν τὴν τέχνη τους στὴν τελειότητα, περιορίζονται σὲ λιγοςτὴ δημιουργία. Τὸ ἐξακολουθητικὸ αὐτὸ κυνήγημα τοῦ νοήματος τῆς τέχνης, πὺν γίνεται ἀφορμὴ νὰ μὴ μένη ὁ καλλιτέχνης εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸ ἔργο του, δειχνεται, νομίζω, πὺν καθαρὰ καὶ πὺν θετικά, ὅταν ὁ καλλιτέχνης δημιουργῇ ἀδιάκοπα, ἐνῶ μαζὶ ὄλο καὶ γίνεται πὺν τέλειος. Ἄν δὲ φανερώνηται ἔτσι ὁ ἀγώνας αὐτὸς τοῦ ποιητῆ, τότε θὰ εἰπῇ, ὅτι τοῦ λείπει ἢ ἀληθινὰ δημιουργικὴ δύναμη. Ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι δικαιολογίες τῶν στειρων. Μὰ νομίζω, ὅτι ὁ Πορφύρας δὲν εἶχε τέτιες ἀνησυχίες, μῆτε ἦταν τόσο κυνηγητῆς τοῦ νοήματος τῆς ὑπέρτατης τέχνης. Τὸ ἔργο του—αὐτὸ πὺν ξέρουμε—δὲ μὲ κάνει ἐμένα τοῦλάχιστο νὰ βλέπω στὴν ποιήσῃ του τέτιο πρᾶμα. Ὑπάρχουνε μέσα στὰ λίγα ποιήματά του κάποια φανερά δείγματα, πὺν βεβαιώνουν ὅτι καὶ στὴ μορφὴ ἀκόμη δὲν κυνηγοῦσε πάντα τὴν τελειότητα, ἐνῶ καὶ στὴν οὐσίαν ἦτανε λειψός. Ὅλα τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς του, πὺν δείχνουν, ὅτι ἀποτύπωσε σ' αὐτὰ τὸν ποιητικὸ του κόσμο. Εἶναι ὀχτώ ἴσαμε δέκα τὸ πολὺ. Τὰ λίγα αὐτὰ ποιήματα ξαναλέγονται σ' ὄλα τ' ἄλλα μὲ διαφορετικὰ λόγια, ἐπάνω ὅμως στὸ ἴδιο μοτίβο καὶ στὸν ἴδιο τεχνικὸ τρόπο. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά κάμποσα ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ θυμίζον πὺν τὰ ξένα πρότυπά του. Εἶναι κάπως συχνοὶ οἱ στίχοι, πὺν δὲν εἶναι καθαυτὸ δικοὶ του, ἐνῶ ἄλλοι δὲ γεννοῦν καθόλου τὴ συγκίνηση ἀπὸ τὸ ἀντίκουσμα τῆς ἀληθινῆς τέχνης.

Μὲ ὄλα αὐτὰ δὲ θέλω νὰ εἰπῶ, ὅτι ὁ Πορφύρας δὲν ἦταν καθόλου ποιητῆς. Ἦταν ἄλλὰ συνηθισμένος. Καὶ νομίζω, ὅτι τοῦ δίνουμε περισσότερη ἀξία ἂν εἰποῦμε, ὅτι εἶχε περισσότερο τὰ στοιχεῖα τοῦ διλεχτοῦ ἐρασιτέχνη παρὰ ἂν τὸν εἰποῦμε συνηθισμένο. Ἦ μόνη ποιητικὴ συλλογὴ του ἔχει τὰ ποιήματα, πὺν ἔγραψε ἀπὸ τὰ 1894, ὅταν πρωτοφανερώθηκε, ἴσαμε τὰ 1920. Ὅταν μέσα σὲ 26 χρόνια γράφη κανεὶς καμιά χιλιάδα στίχους καὶ τίποτε ἄλλο, χωρὶς οἱ στίχοι αὐτοὶ νὰ ἔχουν τὴν ἀπόλυτη τεχνικὴ τελειότητα μορφῆς καὶ τελειότητα οὐσίας, νομίζω, ὅτι τοῦ χρειάζεται κάτι περισσότερο γιὰ νὰ μὴ χαρακτηριστὴ ἐρασιτέχνης. Δὲν ξέρω, ἂν ἄφισε κ' ἄλλα ποιήματα, ἐξὸν ἀπὸ κείνα τὰ παραπολὺ λίγα, πὺν δημοσίεψε ὕστερ' ἀπὸ τὰ 1920 καὶ πὺν δὲν παραλλάζουν καθόλου ἀπὸ τὰ παλιά του. Μὰ κ' ἂν ἄφισε φαντάζομαι πὺς δὲν θὰ προστέσουν τίποτε παραπάνω στὸ γνῶριμό μας ἔργο του.

Τὸ καταλαβαίνω, ὅτι πολλοί, παραπολλοὶ μάλιστα, θὰ ξαφνιστοῦν ἀπὸ τὰ ὅσα γράφω γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Πορφύρα, ἴσως μάλιστα καὶ θὰ θυμώσουν, ἐπειδὴ θὰ στοχαστοῦν, ὅτι δοκιμάζω νὰ ριξῶ ἀπὸ τὸ ἀναβαθρὸ του ἓνα ἀγαπημένο τους εἶδωλο. Τόσα χρόνια ὄλοι τότε θαύμαζαν, τὸν βροσκάνε τέλειο, ὑπέροχο καὶ δὲν ξέρω τί ἄλλο, καὶ τώρα ἐγὼ ξεστομίζω τέτια λόγια; Ἄλλὰ δὲν πρέπει καὶ νὰ ξεχνᾷ κανεὶς, ὅτι πολλὲς φορὲς ὁ θαυμασμός δὲν εἶναι ἀτομικός του, γεννημένος ἀπὸ δικὴ του πεποίθηση, παρὰ κᾶτι σὰν μόδα, πὺν τὴν ἀκολουθεῖ καὶ δίχως νὰ θέλη καὶ δίχως νὰ μελετήση περισσότερο καὶ βαθύτερα μόνος του τὸ ἀντικείμενο τοῦ γενικοῦ θαυμασμοῦ. Κι' ὕστερα ξέρουμε, ὅτι στὴ λογοτεχνία καὶ στὴ τέχνη γενικὰ ἵπάρχουν οἱ ἄτυχοι ἐργάτες τῆς κ' οἱ τυχεροί, ὅπως τὸ διατύπωσε λαμπρὰ κάποτε σὲ μὴ μελέτη του ὁ Γάλλος ποιητῆς Ἄνρι ντὲ Ρενιέ. Ὁ Πορφύρας ἦταν ἀπὸ τοὺς τυχεροὺς μὲ μόνη τὴ διαφορά ὅτι ἔδινε καὶ λίγες ἀφορμὲς γιὰ νὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς τυχεροὺς καὶ νὰ δημιουργεῖται γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομά του ὁ θρύλος τοῦ ξεχωριστοῦ ποιητῆ. Γιὰ τὴν ἐποχὴ, πὺν πρωτοφανερώθηκε ὁ Πορφύρας, στὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα, ἢ ποίησῃ του ἦταν πραγματικὰ κάτι, πὺν ἔπρεπε νὰ κἀνη ἐντύπωση. Ἡ πρώτη αὐτὴ ἐντύπωση ἔμεινε ἴσαμε σήμερα ἀλιγόστευτη. Καὶ τοῦτο δίνει στὴν ποιήσῃ του κάποια ἀξία. Ἄν ὅμως παρουσιαζότανε σίμερα μὲ τὰ ἴδια ποιήματα, ἢ τέχνη του δὲ θὰ ἔκανε τὴν ἴδια ἀντύπωση. Θὰ ζητούσαμε κᾶτι περισσότερο γιὰ νὰ τόνε βάλουμε στὴ θέση πὺν ἔπρεπε καὶ πὺν δὲν τοῦ τὴν ἀρνήθηκαν κατόπι.

Δὲ δίστασα νὰ εἰπῶ καθαρὰ τὴ γνώμη μου γιὰ ἓνα ποιητῆ, πὺν λογαριάζεται σὰν ἓνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους δυὸ-τρεις μέσα στὰ παρόντα χρόνια. Γνώμη ἀντίθετη ἀπὸ τὴ γενικὴ. Ἴσως νὰ κἀνω καὶ λάθος. Ἡ γνώμη τοῦ καθενὸς γιὰ ἓνα ἔργο ἔχει πάντα πολὺ ὑποκειμενικότητα. Κι' ὅτι ἀρέσει στὸν ἓνα μπορεῖ νὰ μὴν ἀρέσει στὸν ἄλλο. Στὶς γενικότητες ὅμως ἢ γνώμη δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπόλυτα ἀτομικὴ. Ὑπάρχουν καὶ στὴν ποίηση, ὅπως καὶ σὲ κᾶθε τι πὺν εἶναι τέχνη κάποιοι γενικοὶ νόμοι, πὺν κανονίζουν τὴ γνώμη τοῦ προσεχτικοῦ μελετητῆ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΔΡΙΒΑΣ (ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ)

Οὐσία κρυφὴ, σὰν ἄρωμα, ἢ ὁμορφιὰ τοῦ στίχου, πὺν ἔχει τὴ μορφὴ τοῦ ἤχου. Τρικυμίζει γιὰ μὴ στιγμὴ γλυστρώντας μὲσ' στ' αὐτιά μας, ὅμοια σὰ μὴ δέση ἠλιακοῦ φωτός, καὶ τρέχει νὰ διαλυθεῖ σὲ χίλια τόσα φωτοβόλα μόρια, μὲσ' στὸ πλανητικὸ βασίλειο τῆς ψυχῆς. Εἶναι ἢ στιγμὴ τῆς συνθέσεως, τῆς ἀποκαλύψεως, τῆς σιωπῆς. Κι' ὁ διαβάτης πὺν περνάει ἀπ' ἔξω, τὸ φῶς πὺν θραύεται στὰ χαλίκια τοῦ δρόμου, τὰ στρουθιά πὺν χαμοπετᾶνε γιὰ λίγη τροφή—ἔχουν ἄλλο νόημα, ἔχουν κάποιο νόημα, βλέποντάς τα ἔτσι νὰ πηγαινουν, διαρκῶς καὶ νὰ βαδίζουν στὸ διάδρομο τῆς αἰωνιότητος.

Ένα ξεσήκωμα του ανθρώπου από την ύλη, που τον πιέζει τόσο τυραννικά, που έρχεται στιγμή και θέλει να ξεσχίσει τη σάρκα του, καθώς μπορεί να ξεσχίσει τα ρούχα του, κι' αισθάνεται τον έαυτό του, εκμηδενισμένο τόσο, όπως κι' ένα σταχτί λιθάρι βουνήσιο σαν πέφτει από ψηλά σε βαθύ άγριο φαράγγι—είναι το αποτέλεσμα, το άκουσμα του στίχου, που έχει τα φτερά του ήχου. Έτσι βαθιά επιβάλλεται στον άνθρωπο—κι' η ψυχή του διψάει για ένα τέτοιο συναρπαστικό μεθύσι. Τον αποκαθιστά, τον ξαλαφρώνει, και του προσφέρει την ποθητή προέκταση, με το πιοτό μιάς μέθης άυλης και μυστικής.

Σχήμα φθαρτό και περιοριστικό καθώς είναι, περιστροφόμενος γύρω από τον άξονά του με μοιραία κατάθλιψη, μιá τέτοια στιγμή χαράς και διαφυγής απ' τον καθιερωμένο νόμο, πώς ήταν δυνατόν να μην την επιθυμεί, να μην τη λατρεύει στο διάβα της προφορικής ζωής του,—να μην την εξυψώσει, όπως την έχει τοποθετήσει τόσο ψηλά, σε περιοπή θρησκείας. Είναι η άγωνία του, λόγω της περιστροφής του γύρω από ένα κέντρο τόσο άδυσόπητα αμετακίνητο, όπως είναι το φορτίο του «εγώ», όπως είναι ο έαυτός μας, αναγκασμένος να παλεύει σώμα με σώμα σ' αυτό το μικρό διάστημα, έως ότου κλείσει τα μάτια και το στόμα, απέναντι, στην τροχιά του ήλιου. Και νά! που καταπαύει η άγωνία του, κατασιγάει ο θόρυβος, καταλέφτει ο κουρνιαχτός,—μιάς ζωής με δίχως τέλος και δίχως σκοπό. Τότε, είναι η στιγμή της συνθέσεως—και το πρόβλημα ξεχνιέται σε μιá προσωρινή του λύση.

Σκέφτουμε τη χθεσινή πορεία μου, τα καίκια άραδιασμένα στο φαγωμένο κρηπίδωμα, το σαλπρισμένο βαπόρι στο βάθος «με τα φαναράκια του ως άστερισμό» όπως διαγράφει με το δοξάκι του ο έρωτικός ποιητής, τη μπακηρένια δύση του χειμώνα και τα μαύρα κοκκαλένια μάτια μιάς κοπέλλας που είδα για πρώτη φορά.

Σκέφτουμε την περιδιάβασή μου την παιδική, την άγρια μοναξιά μου με τον άφρο και με τα βότσαλα σε μιá θάλασσα όμηρική, την κηδεία ενός παρελθόντος σε μιá ζωή πρωτόγονη με διαφάνεια θαλασσινή, τη χαρά μου, την μπρούντζινη χαρά μου το πρωί στον ήλιο, το μαύρο το λιαστό κρασί, τους ψαράδες στον κάβο, τα πανιά στον άνεμο, την άμμο τη χροστή. Πάνε χρόνια. Ένα ήφαιστειο κατόπι το βούλιαξε για πάντα το απόκοσμο νησί.

Σκέφτουμε τα δέντρα τα χειμωνιάτικα στον κήπο, την κληματαριά που κοκκάλιασε με λίγα χαλκοπράσινα φύλλα, τον μολυβένιο καπνό, το ζαρωμένο λουλούδι, το γέρο ναυτικό με τα χέρια δεμένα, τα καπηλεία, το λιμάνι, τα στοιχεία να στριφοκουλουριάζονται στα παγωμένα σχοινιά, στις διπλωμένες άντρες.

Σκέφτουμε—και το βέλος αναρίθμητων πραγμάτων τρυπάει τα πυρετικά μηλίγγια μου. Και είναι η στιγμή της συνθέσεως.

Σχίματα, φωνές, σκιές και οίγη—περάσματα που καταφθάνετε έως εδώ για να χαθήτε στο ίδιο μυστήριο—συνέχειες, διακοπές, το αίνιγμα του χρόνου—η παρουσία του παιδιού με την απαίτησή του να ζήσει—ο γέρος που διαψεύδει την ήχηρή παρουσία του μ' ένα ραβδί—κι' η γυναίκα, η ποθητή γυναίκα, με τον άφρο το μεθυσμένο της σάρκας, με το ακινοβόλο άρωμά της, ποληοποιημένη από τον άντρα για να συνεχίσει το άνοιγμα της ζωϊκής γωνίας—αίνιγματα διαρκώς παρόντα και διαρκώς χαμένα—φανερόνουνται, σκιασμένα, φατολουσμένα, έτσι όπως τα είδαμε, κι' όμως αλλιώς, με τη φωτιά του στίχου. Και είναι η στιγμή της αποκαλύψεως.

Νόστος για ένα ταξίδι που διαρκώς σχεδιάζαμε στην προφορική ζωή μας, τότε με τότε και τότε με τ' άλλο—στο τέλος κλειδώνεται για πάντα, στο φέρετρο που θα σηκώσουν όκτώ χέρια, όκτώ μοιραία μαυροφορεμένα χέρια. Και είναι τότε η στιγμή της μεγάλης, της παντοτινής, της σφραγισμένης συνθέσεως.

Σιωπή. Τα βήματα που πάτησαν το χορτάρι, το λιθόστρωτο και την άμμο κάτω στη Φρεατύδα, μās άφησαν πίσω ένα βιβλίο: τις «Σκιές». Όταν θα το ξεφυλλίζουμε, μιá καρδιά που κτυπάει εκεί μέσα, θα μās μιλήσει: Είναι ο ποιητής Πορφύρας. Και, θά'ναι τότε η στιγμή της σιωπής.

Γ. ΚΟΓΪΟΥΛΑΣ (ΣΚΕΨΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΦΟΡΜΗ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ)

Κακιά ποδσαι, μαννούλα μου, σαν όλους μες στη Χώρα
 έσυ ποδχες την έννοια μου και μούχες ψυχοπόνιο,
 και τώρα με αποράτησες, κακιά σαν όλους τώρα.
 και υήτε με θυμάσαι πιά, κεί που κοιμάσαι αιώνια...

1. Ό,τι άξιζε από τον Πορφύρα (καθώς και από κάθε ποιητή), ήταν η ποιησή του. Όσην είχε απ' αυτή μās την έδωσε αποσταγμένη στο μοναδικό βιβλίο του, κι' από καιρό τώρα δεν είχαμε να περιμένουμε τίποτ' άλλο φυσικώτερο από το θάνατό του. Όποιοι μās είδαν τα μουσικά τους όνειρα να μεγαλώνουν με την υπόκρουση των «Σκιών», δεν έπρεπε να δεχτούν το τέλος του με ταραχή. Ο ποιητής δε θα πάψει να μās μοιράζει, και νεκρός, εκείνο που έγινε σκοπός και άθλος της ζωής του. Από τους πάμπολλους, εξάλλου, φίλους του έλάχιστοι θα στερηθούν την προσωπική του παρουσία—άντάμωμα και μίλημα μέσα και γύρω στην άμουσία την καθημερινή. Ο ποιητής έμενε ακριβοθώροτος για την πρωτεύουσα, και η έπαρξια, η άφοσιωμένη λάτρισά του, δεν είχε ανάγκη να τον βλέπει κι' έξω από τη φαντασία της για να τον λατρεύει. Κι' όμως το μήνυμα ετούτο του κοινού περιστατικού θα συγκινήσει: οί άληθινοί ποιητές δε γεννιούνται καθημέρα· κι' ένας άνθρωπος ζωντανός δεν ξαναγίνεται.

2. Όποιος έτυχε να γνωρίσει τον Πορφύρα από κοντά, έπρεπε να ναι καλά πληροφορημένος για τη φύση της ποιητικής ιδεολογίας,

ἀλλιῶς θὰ τὸν παρανοοῦσε, τὸν ποιητὴν, καί, γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, θ' ἀποροῦσε. Ὁ μεσόκοπος αὐτὸς μικροαστὸς μὲ τὸ μέτριο ντύσιμο, τὰ μικρὰ μάτια καὶ τὴ λιγιστὴ φωνή, θὰ μοροῦσε νὰ περάσει γιὰ χαζὸς ἀπ' τὴν ἀδεξιότητά του. Ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἀτολμία (ἢ ἀδιαφορία;) του σὲ ζητήματα ἐξωτερικῆς μορφῆς ἦταν κάτι τὸ ἀπίστευτο, καταντοῦσε ἀνάρμοστη σχεδὸν μπρὸς στὴν ἀνυπόμονη σπουδὴ τῶν θαυμαστῶν του. Ὁ Πορφύρας πὸν μιλοῦσε—πὸν ἀπαντοῦσε, συνηθέστερα—ἦταν ἀνθρώπος πεσμένος ἀπὸ τὴ σελήνη. Τίποτε δὲν ἔδειχνε νὰ τὸν ἐνδιαφέρει καὶ νὰ τὸν ἀπασχολεῖ ἀπὸ τὸ μάταιο κόσμος μὲ τίς φροντίδες καὶ τίς αὐταπάτες του (τίποτε, φαίνεται, πέρα ἀπὸ τὴν ἐντέλεια τῶν στίχων, πὸν εἶναι, γιὰ νὰ πεῖ κανεὶς τὴν ἀλήθεια, τὸ πῶ μάταιο πράγμα τῆς γῆς).

3 Ὁ Πορφύρας πόθησε νὰ μείνει ποιητὴς, καὶ κέρδισε τὸν τίτλο του ἀδιαίρετο, αὐτούσιο, ἀναπόσπαστο. Ἐξὸν ἀπὸ τὰ ποιήματά του—μετρομένη περιόπου μὲ τὰ πενήντα χρόνια τῆς ζωῆς του—δὲν ἔγραψε τίποτε σχεδὸν ἄλλο. Δὲν αἰσθ' ἵσθηκε τὴν ἀνάγκη καὶ δὲν καταδέχτηκε νὰ προσθέσει στὸ λευκὸ περιθώριο τῆς παραγωγῆς του καμιὰ περὶ συμπλήρωσιν καὶ καμιὰ περὶ ἰσότητος. Ἄλλοι ὁμοτέχνοί του κάνουν κάθε παραχώρησιν καὶ ὑποχώρησιν πὸν νομίζουν πὼς θὰ τοὺς φέροι σιγαστικότερα στὸ «μόνο καταφύγιον πὸν φθονοῦσε» καὶ κάποιος ἄλλος, καθόλου ἀπαιτητικὸς κατὰ τὰ ἄλλα, ποιητὴς. Αὐτὸς, αὐθόρμητα, κρατήθηκε σταθερὸς στὸν προσορισμὸ του, φυλάχτηκε ἀπὸ ἐπιπόλαια κινήματα καὶ πραγματοποιήσε μὲ τ' ἀπλούστερα μέσα τὴ δυσκολώτατη ἐπιτυχία. Μιὰ τέτιν στάση παραδειγματικὴ δὲ μπορεῖ νὰ μὴν κατευθύνεται μυστικὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιγνώσιν τῆς ἀξίας, ἀπὸ τὴν αὐτοπεποιθῆσιν.

4 Ὁ ποιητὴς τῶν «Σκιῶν» δὲν κινήθηκε βέβαια σὲ μέγα πλάτος, ἤξαιρε ὅμως σὰ δικὸ του τὸ χῶρον πὸν κατοῦσε. Εἶχε ἀφομοιωθεῖ ὁλωσδιόλου μὲς στὴν ἀτμόσφαιρά του καὶ δὲν τὸν ἔσεργε τυραννικὴ νοσταλγία πρὸς ἄλλους ὀρίζοντες. Ἡ ἔμπνευσί του ἔμεινε περιορισμένη, ἀλλ' αὐτὸ τὴν ἐβοήθησε στὸ μέστωμά της. Ὁ Πορφύρας δὲν ἀποφάσισε νὰ ἐκφράσει παρὰ ἐκεῖνο πὸν εἶχε γνωρίσει κατὰ βάθος, πὸν τόνωθε πᾶν σὰν ἰδιόχρητο. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ φιλοδοξία του δὲν ἔφτανε σ' ἀπόστασιν—δὲν ἐβασανίζονταν ἀπὸ τίς ἀγρύπνιες τῆς μεγάλης περιέργειας—ὁ κύκλος του κλείνει κάπως στενόχωρος καὶ ὁ ποιητὴς ἀναγκάζεται κάποτε νὰ ξαναγρονᾷ στὰ θέματά του. Ἀκόμα πῶς ἀνοιχτά, τὸ λεξιλόγιό του ἄν και λιτὸ δὲν ἀνανεώνεται, ὁ στίχος δὲ φροντίζει νὰ βγάλει ἀπὸ πάνω του τὴν ἀτονία ὅπου ὑπάρχει, ἢ ἐκφραση δὲν προσπαθεῖ νὰ ἐπαρκέσει στὶς νέες ἀνάγκες. Γι' αὐτὸ οἱ «Φωνές τῆς θάλασσας» δὲν ἐλπίζεται νὰ προσθέσουν τίποτε καινούργιο.

5 Ὁ ἔρωτας καὶ ὁ θάνατος, οἱ δυὸ αὐτοὶ ἀμετάθετοι δείχτες τῆς ζωῆς, πρὸς τὸ ἰδανικὸ στραμμένος ὁ ἕνας, ὁ ἄλλος πρὸς τὴ με-

ταφυσική, αὐτοὶ δίνουν καὶ στὸ ἔργο τοῦ Πορφύρα τὴν κατεύθυνσί του. Ἀλλὰ ἡ συμβιβαστικὴ ἰδιοσυγκρασία τοῦ ποιητῆ κατορθώνει νὰ ἰσοζυγιάσει παντοῦ τίς ἐτερόροπες δυνάμεις. Ἔτσι οἱ ἀγάπες του παίρνουν συχνὰ κάτι τὸ θανάσιμα θλιμμένο καὶ στὴ σκοτεινιά τοῦ μοιραίου τρεμοφέγγει ἢ παρηγοριὰ μιᾶς προσδοκίας σχεδὸν ἐρωτικῆς. Τὸ μέτρο, πὸν εἶναι ὁ ἀγαπητὸς περιορισμὸς τοῦ ποιητῆ, δὲν ἀφίνει θέσιν στὰ ποιήματά του οὔτε γιὰ τίς ἐγωιστικὰς ὑπερβολὰς τοῦ ἐρωτευμένου οὔτε γιὰ τίς ἀκρότατες ἐκδηλώσεις τοῦ μελλοθανάτου· στὴ μουσικὴ συμφωνία τῶν «Σκιῶν» τὸ σκούζιμο τοῦ τάφου θ' ἀντηχοῦσε παράφωνα ὅσο καὶ τὸ σκάσιμο ἐνὸς φιλιοῦ. Ἡ ποίησιν ὡστόσο τοῦ Πορφύρα δὲν ἐκφράζει μόνον τὴν αἰσθηματικὴ καὶ τεχνικὴ ἀπόδοση ἐνὸς ἀνθρώπου μέσης ἀντοχῆς, εἶναι ἐπὶ πλέον μιὰ ἀπ' τίς τελειότερες εἰκόνας τῆς ἰσοροπίας.

6 Τὸ ψυχικὸ βάθος τοῦ Πορφύρα ἦταν ἀνεκάθεν ἢ θλίψη (ἀν συμβουλευθεῖ κανεὶς καὶ τὴν ὁμολογία τῆς ψυχιατρικῆς, θὰ προτιμήσει ἀκριβολογώτερο ὄνομα, τὴ μελαγχολία). Αὐτὴ χρωματίζει μετριοστατικὰ τίς διαθέσεις του καὶ τοῦ ἐξισφαλίζει τὴ θαυμαστὴ ὁμοιογένεια στὸ ἔργο. Τὰ ποιήματά του θὰ ξεχωρίζαν ἀσφαλτα ἀπ' τὸ περιορισμένον τους, ἀκόμα καὶ ἂν ὑπῆρχε τρόπος νὰ λείψει ἢ μορφή τους ἢ ξεχωριστή. Γιὰ ὅτι καὶ ἂν ἀποφασίσει νὰ μιλήσει ὁ Πορφύρας θ' ἀκούσουμε παράπονο, γιὰ αὐτὸ εἶναι ἡ φυσικὴ του γλώσσα· ἕνα παράπονο ὅμως ἀπὸ τὰ διακριτικώτερα πὸν θὰ μοροῦσε νὰ παρουσιάσει ἢ εὐγένεια τοῦ ἀνθρώπινου πόνου, ὅλο ὄραϊα τρεμουλιάσματα καὶ ποτὲς ἀπότομα ξεσπάσματα, δυσάρεστα στὴν ἀκοή (ἢ ἀνισομέρεια πὸν τσακίζει τόσους ἄλλους ἔμεινε ξένη στὸν Πορφύρα). Ὁ Πορφύρας, περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸ Χατζόπουλο τὸν ξενιτεμένο, εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ φθινοπώρου: καί, εἰδικώτερα, ἕνας ἐλεγειακὸς τοῦ λυρισμοῦ μὲ χριστιανικὴν ἀνατροφή.

7 «Μουσικὴν ποίει» ὕριζε τὸ ἀρχαῖο παράγγελμα· καὶ ὁ Πορφύρας τὸ ἀκολουθοῦσε κατὰ γράμμα σ' ὅλη τὴ ζωὴ του, μ' ἐπιμονὴ φανατικοῦ. Ἡ σχετικὴ του ἀνεξαρτησία, ἔλλειψη ἀπὸ οἰκονομικῶν περισπασμῶν καὶ ἀπὸ καταναγκαστικὴ δουλιὰ, τοῦ ἄφισε ὅλον τὸν καιρὸ πὸν χρειαζόταν γιὰ νὰ δουλεύει ὅπως ἠθελε τοὺς στίχους του. Ἦταν ἀδύνατο σ' αὐτὸν νὰ συνθέσει ποιήματα πὸν δὲ θὰ μοροῦσαν ν' ἀπαγγελθοῦν τραγουδιστὰ· ἐμπνεόταν, θάλεγε κανεὶς, μὲ τὸ αὐτὸ. Ὑπάρχοντων μουσικότητες πολλῶν εἰδῶν· ἢ μουσικότητα τοῦ Πορφύρα ἐκδηλώνει τὸ καλλιτεχνικὸ ἀποτέλεσμα τὸ ἴδιο, ὅστερ' ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ προεργασία, μὲ ἀμεση τὴν ἐπίδρασιν καὶ χωρὶς ἀνάγκη γιὰ συνεχισμὸ. Γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτὸν οἱ λέξεις του ἔχουν διαλεχθεῖ νὰ χουν φανερὰ μελωδικὰ χαρίσματα, καὶ μιὰ μιὰ χωριστά, καὶ μέσα στοὺς συνδυασμοὺς των. Ὑπάρχει ὅμως, ἐννοεῖται, ἢ οὐσία πὸν δὲν ἀφίνει τοὺς στίχους νὰ μένουν μόνον ἤχοι.

8 Κανένας ἄλλος ποιητὴς δὲν ἐγνώρισε ὁμόφωνη τὴ συμπάθεια καὶ

τὴν ἀγάπη τοῦ κοινοῦ ὅπως ὁ Πορφύρας. Ἀπὸ τὴν πρώτη του ἐμφάνιση στὰ περιοδικὰ τοῦ 1900 τὸν ὑποδέχτηκε ἡ γενικὴ ἀναγνώριση καὶ τὸν παρακολούθησε μ' ἀνεπιφύλαχτην ἐπιδοκιμασίαν ὡς τὴν ἀρχὴ τῶν γερατιῶν του, πάντα σὰ χαϊδεμένο της παιδί. Τὸ περίεργο τοῦτο φαινόμενο τῆς φιλολογικῆς ὁμοφωνίας γύρω ἀπὸ μὴν ἀξία ἔχει πιθανή του αἰτιολογία τὴ μετριοφροσύνη καὶ τὴν ἀκακία τοῦ ποιητῆ. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ μέσα στὸ βιομηχανικώτερο κέντρο τῆς χώρας μας ζοῦσε ἀφιερωμένος στὴν ἀπόσοδη τέχνη του, δὲν ἀνησυχῶσε γιὰ τὴ δόξα του οὔτε καὶ στοὺς ἄλλους ἔφερε ἀνησυχία μὲ τις ζήλιες καὶ μὲ τοὺς θυμούς του. Μὲ τέτια συμπεριφορὰ ὁ Πορφύρας κέρδισε δικαιοματικά καὶ τῶν ὁμοτέχνων του τὸ σεβασμὸ κοντὰ στοῦ κοινοῦ τὸ θαυμασμό, τοῦ κοινοῦ ποὺ ἀπὸ τοὺς ποιητὲς εὐχαριστεῖται νὰ μαθαίνει τοὺς στίχους των καὶ δὲ νιάζεται νὰ μαθαίνει τις μικρὲς ἀδυναμίες των.

9. Ἐλκος τοῦ στομάχου, ἔγραψαν οἱ ἐφημερίδες, ἔφερε στὸν τάφο τὸν Πορφύρα. Ἡ πληροφορία δὲν ἀφορᾷ μόνο τὸν ὑπάλληλο τοῦ πειραιώτικου δημοτολογίου γιὰ νὰ συμπληρώσει τὴ γραμμὴ τοῦ Δημοτηρίου Ξυψομου. Εἶναι μιά λεπτομέρεια ποὺ δὲν πρέπει νὰ ξεφυγῆ τὴν προσοχὴ τῶν μελλοντικῶν σχολιαστῶν τοῦ ποιητῆ. Ἐπειτ' ἀπ' αὐτό, ὅσοι θὰ καταγίνονται μὲ τὴ μελέτη τοῦ Πορφυρικοῦ ἔργου δὲ θὰ χρειάζεται νὰ παρασχοτίζον τὸ μυαλό τους μὲ σπουδαῖες ἀπορίες καὶ νὰ ἐκθέτουν τὴ σοβαρότητά τους σὲ θεωρίες ἐπιπόλαιες ποὺ θάχουν ἐπίκεντρο σημεῖο τὴν πολυπάθη ψυχὴ. Οἱ ἀπλὲς ἐξηγήσεις δύσκολα ἱκανοποιοῦν, μὰ ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ τὴν εὐκόλη ἱκανοποίηση. Ὅταν λείπει ἡ ἐμπιστοσύνη ἀπὸ τοὺς ροιτικούς, δὲν εἶναι ντροπὴ νὰ ζητᾶμε, καὶ γιὰ τὴ φιλολογία, τὴ γνώμη τῶν γιαιτρῶν. «Ὁ Πορφύρας στομαχικός», θὰ ἦταν, ὁποσδήποτε, ἓνα πρωτότυπο θέμα γιὰ τὸν ἐπίδοξο ἐρμηνευτὴ τοῦ ποιητῆ μας.

10. Ἄν καὶ δὲν ἀπαιτοῦνται συστάσεις πρὸς τοὺς νέους γιὰ νὰ προσέξουν ἓναν ποιητὴ ποὺ κατέχουν κίβλας οἱ περισσότεροι τὴν ποίησή του, ἀξίζει ὅμως πάντα νὰ τονίσει κανεὶς μερικὲς ἀλήθειες σὲ καιροὺς ἀστάθειας καὶ ἀνταρσίας. Στὴν παράδοση, ἀφετηρία κάθε προοδευτικῆς πορείας, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ παρατηρηθῆ καὶ νὰ ἐξακριβωθῆ τὴ σημαντικὴ θέση εἶχε προοριστῆ γιὰ τὸ μετριοφρονα νεκρὸ μας. Ὁ Πορφύρας, ἂν καὶ δὲν ἐδημιούργησε δική του σχολή, εἶχε μαθητὲς τὸν κατὰ διαστήματα τὰ πρὸ πολλὰ καὶ τὰ πρὸ ἄξια πρόσωπα τῆς φιλολογικῆς πρωτοπορείας μας. Ὅσοι λοιπὸν ἀκόμα θέλουν ν' ἀρχίσουν μαθήματα στίχου, ἂν δὲν ἔχουν κάμει κίβλας τὴν ἀρχὴ τους ἀπ' ἄλλου, ἄς ἐφοδιαστοῦν μὲ τις «Σκιές» καὶ θὰ διδαχτοῦν πολλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἰδεολογία καὶ ἀπὸ τὴν τεχνολογία τους. Κρατώντας πάντα τὸν πολῦτιμον αὐτὸν ὁδηγό, ἄς περάσουν ἔπειτ' ἀπὸ τὸ Μαλακάση καὶ τὸ Γουπάρη· ἄς ἔρθουν παραδῶθε στὸ Σικελιανό, στὸ Βάργαλη, στὸν Καρυωτάκη· ἄς σταθοῦν μὲ θαυμασμό

μπρὸς στὸν ἀγτότατο Φιλύρα ποὺ ἐνσαρκώνει γιὰ μᾶς ἀτόφια τὴν πολυσυζήτητη «καθαρὰ ποίηση» ἄς πλησιάσουν, ἂν μποροῦν, ἀλαγογεμένες κι' ἀγειτόνευτες κορφές, τὸ Σολωμό, τὸν Κάλβο, τὸν Καβάφη· καὶ τέλος ἄς ἐπιχειρήσουν μίαν ἐπίσκεψη στὸ ἀπέραντο ὑποστατικὸ π' ὁ νοικοκύρης του ἀκούεται Παλαμᾶς.

ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ-ΠΑΠΑΔΑΚΗ (ΑΠΟΦΕΙΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ)

Θλίψη καὶ γαλήνη! Νὰ τὰ δυὸ κύρια συνκισθήματα ποὺ ξεχειλίζουν ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Λ. Πορφύρα.

Θλίψη γιὰ τὴ μάταιη καὶ πικρὴ ζωὴ, γιὰ κείνα ποὺ σβύνουν καὶ χάνονται, τοὺς ἥσκιους ποὺ φεύγουν, γιὰ ὅλα, ἀδελφωμένα μὲ τὸν ἑαυτὸ του, τραγοῦδησε στὸ περίφημο «Ἀγαπῶ», καὶ ποὺ μοιάζουν στὴ Μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Θλίψη γιὰ τὴ χιμαιρικὴ ζωὴ ποὺ τόσο χαρμηλοποιεῖ συμβολίζει στὰ «Καγάβια», γιὰ τὴ ναύτη ποὺ πεθαίνει, γιὰ τὴν ἄψυχη φύση ποὺ φυλλορροεῖ κι' αὐτὴ λίγο-λίγο. Φύλλα λουλούδια, σύννεφα, κατόξιν. Θρούλλοι σβυσμένοι σὲ πηγὲς ξεχασμένες, ἐρημοκλήσια ποὺ τὰ χόρτα τῆς λησμονίας κέντησαν τὴν πόρτα τους, δέντρα γυμνά καὶ χειμωνιάτικα, ροδοπέταλα κυλισμένα στὴ λάσπη, ὅλα πέρνουν ψυχὴ μόνο καὶ μόνο γιὰ τ' ἀγγιζὴ μὲ τὴ μαγικὴ δύναμή της ἡ θλίψη καὶ ἡ διαβατάρικη μοῖρα. Οἱ ἱτιὲς εἶναι συμπαθητικὲς νυφοῦλες ποὺ μαδοῦν τὰ μαλλάκια τους στὸν πικρὸ βορροῦ, τὰ δέντρα ὑψώνουν ἱκευτικὰ χέρια—τὰ γυμνά κλαδιά τους—κι' ὅλα ἔχουν κινήματα ἀπελπισμένα κι' ἀργὰ σὰν ἐμᾶς ὅταν περνᾶμε. Σὰν ἐμᾶς! Ναι ἡ φύση παίρνει θέση στὸ ἔργο του καὶ πλουτίζει τις πηγὲς τῆς θλίψης του μόνο καὶ μόνο γιὰ τὴν αὐτὴν βλέπει τὸν ἑαυτὸ του. Ὅπου κι' ἂν γυρίση νὰ δῆ στὴ φύση, τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς του ἀντικρύζει. Ὁ καπνὸς πάει σὰν κι' αὐτὸν νὰ σιγοσβυστῆ στὴ νύχτα, μαζί μὲ τὰ φύλλα σέρνεται μέσα στοὺς δρόμους, κι' ἡ ψυχὴ του ταξιδεύει μαζί μὲ τὰ τροχαντηράκια τῶν διαβατάρικων συννέφων στὸν οὐρανό. Κι' ἀλήθεια, ἡ φύση, ποὺ παίρνει τόσο μεγάλη θέση στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, εἶναι τις περισσότερες φορὲς ἡ θλιμμένη καὶ χειμωνιάτικη φύση, ποὺ γι' αὐτὴν ἔχει κάμει τις ὡραιότερες εἰκόνες.

«Οἱ καταχνιὲς ὑφαίνουνε τὸ ροῦχο τοῦ χειμῶνα», ἡ ἀντηλιά εἶναι «χλωμὴ σὰν ἀπ' ἀρρώστου ἀχνὸ καντήλι», τὰ ῥόδα χύνουν τὸ αἷμα τους ἀγάλι στὴν ἀγκαλιὰ τῆς γῆς μέσα ἀπὸ κανάλι ἀθώρητο...

Ἡ χαρούμενες ἀνοιξιὰτικες σκιὲς δὲν τὸν ξεγελοῦν. Εἶναι ἐφήμερες, κι' ἀνάμεσα στὰ δέντρα, ποὺ μὲ φῶς τὰ πλημμυρίζει ἡ μέρα, ἐκρηγογλύστησαν κι' ὅλα ἀθώρητα καὶ κίτρινα φύλλα ποὺ σιγοχτυπᾶνε τὸ τέλος τῆς γιορτῆς. Κι' ὁ ἄνθρωπος προσμένει τὸ χάρο, κουρσάφο ψυχοκαταλήτη νὰ τὸν ἀρπάξῃ σὰν τὸ χλωμὸ ἀνθὸ ποὺ πέρνει τὸ ρέμμα. Ὁ θάνατος! Ὅλα του τὰ τραγοῦδια εἶναι ποτισμένα ἀπὸ τὴ θλίψη του, σ' ὅλα ἔχει βάλει τὸ θλιβερὸ ἀρωμά του. Ὅλη ἡ ζωὴ μας δὲν εἶναι παρὰ μιά προσμονὴ γὰ τὸ χάρο. Ἡ φύση

μέ την ὀλιγοβάσταχτη ζωή της, δὲν ζεῖ παρὰ γιὰ ν' ἀποδείξει τὴν δύναμὴ του καὶ νὰ τὸν ὑπηρετήσῃ. Ὁ ἥλιος εἶναι ὁ σκλάβος ποὺ κρατᾶει λαμπρὴ λαμπάδα καὶ φέγγει στὸ χάρο νὰ κατεβῆ στὸ βασιλεῖο του—δὲν ξέρω ποιά μακάβρια ἐξήγηση τῆς ζωῆς—κι' ἡ νύχτα τὸν ὑποβοηθεῖ νὰ κἀνῃ τὰ σπίτια νὰ μοιάζουν μὲ τάφους. Κι' ἀλήθεια μόνον γιὰτὶ ἔνοιωσε βαθειὰ τὴν πίκρα τοῦ θανάτου στὴ ζωὴ του, γιὰτὶ ἐσιγοποτίστηκε ἀπὸ τὰ πικρὰ συνεχῆ φαρμάκια τοῦ χάρου, μπόρεσε αὐτὸς ὁ γλυκὺς καὶ γαλήνιος ποιητής, νὰ τὸν ὑμνήσῃ μὲ τὴν μακάβρια δύναμη καὶ φοιχτὴ μεγαλοπρέπεια στὸ ἰδιαίτερο ἐντερομένο ποὺ τ' ἀφιερώνει.

Κι' ὅμως μιὰ γλυκεῖα μυστικοπάθεια γεμίζει τὴν ψυχὴ του, πρόδρομος τῆς γαλήνης ποὺ τοῦ δίδει τὴν ψυχικὴ κάθαρση. Δὲν ἀντικρῦζει μ' ἀπαισιοδοξία κι' ἀπελπισία τὸ θάνατο κι' οὔτε βλέπει μ' ἀπαρηγόρητη πίκρα τὴν ματαιότητα τῆς ζωῆς. Ἐνα μονοπάτι πίσω ἀπὸ τὴν κορφή ὁδηγεῖ στὸν γλυκὺ ἀποσπεριτῆ, ἐκεῖ ποὺ ἀγαπημένες σκιὲς προσμένουν πέρα ἀπὸ τὴ μαύρη ζωὴ καὶ πού, στῶν δαφνῶν τὸ περιβόλι, πρόσχαρα τὰ πλάσματα τῆς Μούσας θὰ βγοῦν νὰ τὸν προῦπαντήσουν. Ἡ πίστη τῆς τέχνης τὸν δυναμώνει μαζί μὲ τὴ φυσικὴ του μυστικοπάθεια. Ἐχει τὴ γαλήνη καὶ τὴ γλύκα τῶν πιστῶν, καὶ τ' ἀγνωστο δὲν τ' ἀντικρῦζει μὲ περισσότερο δέος ἀπ' ὅτι ἀντικρῦζει τὴ ζωὴ, ποὺ θάθελε νάμενε πάντα μέσα σὲ λίγο φῶς, σὰν τὴν ἀγνοῦλα, γιὰτὶ κάθε μέρα ποὺ ἔρχεται δὲν ξέρει καὶ τί κακὸ θὰ τῆς φέροι.

Ἡ ζωὴ εἶναι μιὰ θαμπωμένη χαρὰ καὶ τῆς χαρᾶς τὸ νησι ὄλο καὶ ταξειδεύει μπροστά μας ἀφθαστο καὶ χιμαιρικό. Κι' ὅμως, μὲ πόση λαχτάρα κι' ἀπλοϊκότητα, ζητᾶ ν' ἀποξεχαστῆ στὴν αἰσιοδοξία, στὴν μαγικὴν παραμυθένια ἀπάτη! Ἡ ἀγάπη, πηγὴ γιὰ θλίψεις κι' αὐτὴ, καταφέρνει κάποτε νὰ τὸν μεθύσῃ καὶ νὰ τοῦ δείξῃ τὴν ἀνανάκλασή της καὶ στὴ γύρω φύση, ποὺ γίνεται ἀμέσως ἀνοιξιὰτικὴ κι' ἀνθοφόρα. Καὶ τότε, μὲ πόση δύναμη μᾶς περιγράφει καὶ τίς χαρὲς του καὶ πόσο ὀλοκληρωτικὸ εἶναι τὸ σύντομο δέσιμό του σ' αὐτές! Ἐνας ἐνθουσιασμὸς ἀκράτητος, μιὰ ἀπορρόφηση, ἕνας πανθεισμός, ἕνα ὀλοκλήρωμα μὲ τὴ φύση, ποὺ σύγκοσμα ταράζεται κι' αὐτὴ μὲ τὸν ἔρωτά του καὶ ποὺ τότες μόνον νοιώθει τὸ νόημά της.

Τότες ποὺ σ' εἶδα νάρχεσαι μὲ τ' ἅγια χελιδόνια
τότες καὶ μόλις ἔνοιωσα γιὰ ποιά χαρὰ μιλοῦσαν
μέσα στὰ φύλλα τὰ πουλιά, τὰ πνεύματα στὰ κλώνια
κι' οἱ πεταλοῦδες ποὺ στὸ φῶς νιογέννητες ξυπνοῦσαν.

Τις χαρὲς του, δυνατὰ ἐκφρασμένες, τίς ἀντανάκλα στὴ φύση μὲ τὴν ἴδια δύναμη καὶ φαντασία ποὺ εἶδαμε νὰ κἀνῃ καὶ γιὰ τὴ θλίψη.

Ἄχ τῆς ἀγάπης τὸ κρασί... Στὸ βάθος ὀλοένα
βγαίνανε τ' ἄστρα κι' ἔφεγγαν ἀνάγια πρὸς τὴ Δύση
βγαίνανε τ' ἄστρα κι' ἔφεγγαν σὰ μάτια εὐτυχημένα
κι' εἶχαν κι' αὐτὰ τὸ ἀτέλειωτο ποῦχα κι' ἐγὼ μεθύσι.

Μὴ κι' ἡ ἀγάπη, εἶναι ἀδελφομένη μὲ τὸ θάνατο... Μᾶς τὸ λέει στὸ περίφημο καὶ τόσο ἀρχιτεκτονικὰ ἄρτιο τραγοῦδι τοῦ «Θρύλος ἀγάπης» καὶ ποὺ μ' αὐτὸ, ἀφοῦ πρῶτα τὴν ἀποθέωσε, κατατροπώνει τώρα τὸ χάρο, κηρύσσοντας κύριο νόημα τῆς ζωῆς τὴν ἀγάπη.

Στὸ τελευταῖο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ «Φῶς καὶ Σκιές» φαίνεται θριαμβευτικὴ περὶ ἡ δευτέρη κυριαρχικὴ ἰδέα ποὺ εἶπαμε στὴν ἀρχὴ πὼς χαρακτηρίζει, μαζί μὲ τὴ θλίψη, τὸ ἔργο τοῦ Πορφύρα. Ἡ γαλήνη. Πέρασε ἀπὸ πολὺ βαρὺ καθαρομὸ ὡς ποὺ νὰ φτάσῃ σ' αὐτὴν. Ποτίστηκε ἀπὸ τὴ θλίψη, τὸ θάνατο καὶ τὴν ἐρημιὰ τῆς ζωῆς. Ἰσως καὶ νάκλαψε δυνατὰ καὶ νὰ στέναξε, ἂν καὶ δὲν βλέπουμε διαμαρτυρία οὔτε κλάμμα στὸ συγκρατημένο κι' ἐσωτερικὸ θρηνο τοῦ ποιητῆ. Μὰ ὁ στεναγμὸς εἶναι μάταιος, τὰ δάκρυα, ἡ κραυγὴ κι' ἡ βλαστήμια ἀνώφελη. Ἡ μοῖρα μας εἶναι ἀφεύρατη! Αὐτὴ ἡ ἐπίγνωση τοῦδωκε τὴ γαλήνη, ἴσως καὶ κατὰ παραπάνω... ἴσως μιὰ ψηλότερη κοσμοθεωρία, μιὰ πρόοδο στὴ φιλοσοφικὴ σκέψη ποὺ τόσο τὴν ἀκόνισε ἡ θλίψη. Μπόρεσε νὰ δῆ, πέρα ἀπ' τὴ φθορὰ κι' ἀπὸ τὸ πρόσκαιρο, τὴν αἰώνια ἐναλλαγὴ. Ἐνοιωσε τὴν ἀνοιξη, κάτω ἀπὸ τὴ χειμωνιάτικη γύμνια νὰ ὑφαίνῃ ἀνθούς γιὰ τὴ ζωὴ κι' εἶδε ἴσως στὴν γλυκὴ ἔαστεριά τῆς μυστικὸπαθῆς ψυχῆς του, τὴ δικαίωση τῆς ἀνθρώπινης θλίψης. Κι' ἔτσι ἡ φωτεινὴ γαλήνη, ποὺ ταπεινὸς προσκυνητῆς μὲς στὸν πανθεισμὸ τῆς φύσης, ἐκέτευε τὸν ἐρχομὸ της, καὶ ποὺ μαζί μὲ τὴ μαυροφόρα τοῦ νησιοῦ ἀναβε καντήλι γιὰ χάρις της, ἄκουσε τὴν προσοχὴ του, κι' ἄφησε στὴ ζωὴ του τὴ γλύκα της.

Ἡ ψυχὴ του, ποῦταν δειλὴ κι' ἀτολμὴ, ἀντικρῦζει τώρα, σὰν τὸν ἀτρόμητο γλάρο, τὴν ἐρημιὰ καὶ τὴν τρικυμία καὶ μὲς στὴν γαλήνη, ποὺ τὸν ἔχει ὀλοτέλα κερδίζει, περιμένει τὸ θάνατο.

Θέλω τὸ βράδυ ποὺ θάρθῃ νὰ μ' ἀγκαλιάσῃ νᾶνα
εἰρηνικὸ σὰν τ' ἀγαθὸ, σὰν τ' ἅγιο ἐτοῦτο βράδυ.

Πῶς πέφτει ἡ νύχτα τὰ τρελλὰ τζιτζίκια νὰ ξεχνᾶνε
καὶ νὰ μοῦ λένε γιὰ τὸ φῶς καὶ μέσα στὸ σκοτάδι.

Ἔτσι ἔσβυσε ἕνα εἰρωνικὸ βράδυ ἀφοῦ χρόνια λικνίστηκε στὴν ὄραϊαν αὐτὴ γαλήνη, ποὺ τοῦδωσε ἡ θλίψη τῆς ζωῆς. Κι' ὁ χάρος δὲν θὰ φάνηκε μπροστά του σὰν κουρσάρος καὶ ψυχοκαταλήτης παρὰ σὰν νοσταλγημένος ἐπισκέπτης ποὺ κάθε βράδυ, στὴν ἀπόκοσμη ταβέρνα τοῦ λιμανιοῦ, τὸν καρτεροῦσε, ἔτοιμος νὰ τὸν κερᾶσῃ πρόσχαρα, ὅπως ἔκανε καὶ γιὰ τὸν καθένα ποὺ πήγαινε νὰ κάμῃ τὴ γνωριμία του.

Ε. Π. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

Εἶναι ὁ ἐλεγειακὸς. Καὶ—ἐλεγειακὸς Ἕλλην. Ὅμως αὐτὸ χρειάζεται κάποιον ξεκαθάρισμα. Δὲν ἐστάθηκε στεγνός, ἀδιάφορο ἂν δεξιοτέχνης ἢ ἀδέξιος, μιμητῆς τῶν Ἑλλήνων σὰν τόσοσους ἄλλους. Ποιητῆς αὐτὸς ἀληθινὸς εἶχε μετουσιώσει τὴν πνοὴ τῆς ἐλληνικῆς

ἐλεγείας καὶ—περασμένην ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ πλαστικοῦ Κήτης καὶ τοῦ Ἴωνος, θὰ ἔλεγα, Σέλλεϋ—τις τὴν ξαναδίνει ἰσόρροπη στὸ περιοχόμενο καὶ τὴ μορφῇ. Μοναδικὴ σαγμὴ τοῦ ποιητικοῦ λόγου στὴ μετασολωμικὴ λογοτεχνία! Ὅποιος δὲν πιστεύει μπορεῖ νὰ κάμῃ μὴ μὰ παραβολή: ἄς πάρῃ τὸν Κεραμεῖ καὶ τοῦ Πορφύρα καὶ ἄς τον διαβάσῃ, ἀφ' οὗ διαβάσῃ πρὶν στίχους γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, κάποιους στίχους πού οἱ ἰδῶτα καὶ οἱ ὀψίπλουτοι τοῦ ποιητικοῦ λόγου νομίζουν ἔγκλημα νὰ μὴ τους θαυμάζουν. Ἄς εἶναι βέβαιος λοιπὸν: στοὺς στίχους ἐκείνους θὰ συναντήσῃ τὴ χειρότερη στιχοπλοκία, λέξεις καὶ φράσεις βαρβιρῶν καὶ πρὸς τὸ αὐτὸ ἐνὸς Ἀθηναίου (οἱ βάρβαροι ἐπίγονοι δὲν σκοτίζονται γι' αὐτά!) καί, τὸ σπουδαιότερο, θὰ συναντήσῃ τὴ νεοελληνικὴ μειοψηφία. Μὰ πόσο διαφορετικοὶ οἱ στίχοι τοῦ Πορφύρα! Στοὺς στίχους αὐτοὺς δὲν θὰ ἀπαντήσῃ τὴν ἑξάλλη—καὶ τόσο ψεύτικη—παραφορά. Τίποτε δὲν θὰ σου θυμίσῃ ποιητικὸ...κοινοβουλευτισμὸ. Τὰ πάντα γλυκὰ σὰν φθινοπωρινὸ ἀττικὸ δέλι—τὴν ὥρα αὐτὴ θυμοῦνται, ὅπως τραγουδεῖ ὁ ποιητὴς μας,—ὅταν πένθιμα πεπλώνουν τὴν ψυχὴ μας οἱ ριπὲς τῆς ἀττικῆς αὔρας, πού κομίζουν τῆς ροδοδάφνης τοῦ Ἴλιου τὴν ψυχὴ που ἀργοσβήνει. Σὲ κείνους που πέρασαν στιγμὲς ἀγάπης καὶ μοναξιάς ἀνάμεσα στοὺς μακαρίους νεκροὺς οἱ στίχοι τοῦ Πορφύρα θὰ ἔρχονται νὰ τοὺς θυμίσουν στὶς ὥρες τῆς νοσταλγίας τις γνωρίμενες μορφές που συμπαθητικὰ μας κοιτοῦν ἀπὸ τὰ βουβὰ χώματα καὶ τὰ σκοτάδια τῶν αἰώνων. Ἡ ὥραία θλιμμένη τοῦ Κεραμεικοῦ μὲ τὴ μυρόπνοη θωριά της καὶ τὸν ἐσώτατο πόνο τῆς παρθένας—ἀφιλος οὐθ' ὑμεναίων ἔγκληρος—ὥραϊο κορμί, ἀναθηματικὴ, θαρρεῖς, σήλη πρὸς τὴ Ζυή, κοιτάζει τὰ στολίδια της στὴν πυξίδα καί, ἀφ' ἴνοντας τὸ ἄβρὸ χαῖρε πρὸς αὐτά, ἀποχαιρετᾷ τὸ φῶς, τὴν ἀγάπην, τὰ νιάτα. Ὁ ἀρρενωπὸς νέος, τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου ὁ δοξασμένος. Οἱ Ἀθηναῖοι δειπνοσοφισταὶ που τελοῦν τὸ νεκροδαίπνον, καὶ τὴν ὑστερῆ σαγμὴ που ἀφήνουν τὴ ζωὴ ὑψώνουν, χαροκόποι, τὸ ποτήρι στεφανωμένο μὲ λουλούδια, ἔτοιμοι κάπου ἄλλοῦ νὰ συνεχίσουν τὴν εἰσπίνην των: αὐτὰ καὶ τόσα ἄλλα ξυπνοῦν μέσα μας οἱ στίχοι ἐκεῖνοι.

Ἄχι ὅπως λέν, ὅτι δὲ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
Οἱ ἀρχαῖες, οἱ Ἀττικὲς μορφές στ' ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
Τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιὲς παρθένες,
Ὅλοι τους ζοῦν καὶ χαίρονται τὸ φῶς καὶ τὸν ἀγέρα.

Ἄ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μὲ σκυφτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα
Κοιτάει τ' ἀνάλαφο πουλί, πού κάπου σὲ μὴ κόρη,
Στὴ γούβα τοῦ μαρμάρου τῆς πηγῆς νὰ πῆ μὴ στάλα
Ἄπ' τὸ νεράκι π' ἀφήσεν ἐκεῖ τὸ πρωτοβρόχι.

Κ' ὕστερ' ἀκόμα ὁ μορφονιός, στὸ κυπαρίσσι πλάι,
Αὐτὸς μέσα στ' ἀτέλειωτο τὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου
Γιὰ κοιτά! ἀνέβῃ στ' ἄτι του καὶ πάει κι' ὄλο πάει
Στὸ δρόμο τὸν ἀξένοιαστο τῆς νεότητος καὶ τοῦ ὄνειρου.

Ζοῦνε σὰς λέω, καὶ χαίρονται τὸ φῶς εὐτυχημένα,
Τὰ πάθη μας κι' οἱ πίκρες μας μονάχα ἐκεῖ δὲ ζοῦνε,
Κι' ὅταν περνοῦν καμμιά φορὰ ζευγάρια ἐρωτευμένα,
Ὅλοι του γέροι, νιοὶ καὶ νιὲς κοπέλες τὰ βλογοῦνε,

Τὰ εὐχαριστοῦνε ποῦθ' ἄνευ μακρὰ στὴ μονοξιά τους,
Ποῦθ' ἄνευ ἐκεῖ στὴν ἀφωνή, παντοτεινὴ γαλήνη,
Νὶ τοὺς θνιῆσιν ἀπαλὰ τὴν πῖδ τρελλὴ χαρὰ τους,
Τὴν πῖδ γλυκειά: πὼς κάποτες ἀγάπησαν κ' ἐκεῖνοι.

II

Ἡ θάλασσα—σύμβολο φυγῆς, καθαρμοῦ, σωτηρίας. Τὰ ἀττικὰ τοπία μὲ τὰ ὄραϊά τους ξέφωτα, ὅπου πρᾶσι περπατοῦν οἱ ἐρασταὶ—Ἐρεχθεῖδα ἀεὶ διὰ λαμπροτάτου βαίνοντες ἀβρῶς αἰθέρος—καὶ ἓνας καλὸς Θεός, γιὰ νὰ θυμηθῶ τὸν Muret, τοὺς χαμογελᾶ ἀπὸ τὸ γαλανὸ του μπαλκόνι. Τὸ ἀροθαλάσσι, τὸ μυθικὰ λές, τῶν Ἀγαθοδαϊμόνων νησῶν, ὅπου ἡ Γαλάτεια καὶ ἡ Νημερτῆς ὀδηγοῦν τοὺς πιστοὺς τῆς ἀγάπης τὴν ὥρα που σβήνονται στὴ θάλασσα οἱ ἀκόλαστες φωτιές τῶν ἀττικῶν δειλινῶν—ὅταν ὁ ἥλιος κηδεύει τὴν ἡμέρα καὶ οἱ ἀρχαῖες ἀδρες ξυπνοῦν ἐπάνω στὰ κύματα. Τὸ φθινόπωρο. Τὰ φύλλα. Ὁ ναός. Ἡ ἐκκλησοῦλα. Ἡ γόνιμη σιωπὴ. Ἡ νοσταλγία. Ἡ λύπη ταιριασμένη μὲ τὴν ἀδερφοῦλα της τὴν χαρὰ. Ἡ μελαγχολικὴ εὐθυμία. Ἡ μοναξιά. Ἡ ἀγάπη που ὁ θάνατος τὴν καταλεῖ. Τὸ νηπενθές. Ἡ μοῖρα—στοιχεῖο ἑλληνιστικόν, ὄχι κλασσικόν, ἔπως νομίζουν πολλοί. Ὁ ἀσφοδελὸς λειμῶν. Ἡ λατρεία πρὸς τις μικρὲς θεότητες—τὰ λουλούδια, τὰ ξανθὰ μαλλιά. Τὸ ἄλλος που τὴ νύχτα σκορπᾷ τὸ δέος, ἀμα ἀνοιξιάτικο ἀγέρι φρεσᾶ.

Ἴδου κάποια θέματα που τραγουδῆσεν ὁ ποιητὴς μας. Τὸ τραγούδι του, ἰσόρροπο στὴ μορφῇ καὶ στὴν οὐσία (ποίησις! ὄχι παραφροσύνη!) θὰ του ἔδινε θέσι κοντὰ στοὺς Ἕλληνας ἐλεγειακοὺς, ἀν τὰ φτερά του ἦταν πῖδ γενναῖα. Μὰ, τὸ ξαναλέω, μόνο πρὸς ἐκείνους μποροῦμε νὰ σχετίσωμε τοὺς στίχους του. Καὶ δὲν ἔχει καμμιά σχέσι μὲ τοὺς Σουφί που περνοδιαβαίμουν ἀγκαλιασμένοι τὸν θάνατο, οὔτε μὲ τὸν Ὀράτιον, οὔτε μὲ τὸν σοφὸ βιργιλιακὸν Ὀμηρίδην που τὸ φανέρωμά του στὶς Stances εἶναι φανέρωμα ἑλληνιστικόν, ὄχι κλασσικόν, ὅπως θέλησαν νὰ μας πῶν οἱ ἐπιπόλαιοι καὶ ἀνερωματιστοὶ κριτικοὶ του. Πρέπει ὁμῶς καὶ τοῦτο νὰ σημειώσω γράφοντας γιὰ τὸν ἐλεγειακὸ Πορφύρα: ὁ Χάρος του εἶναι ἓνα ποίημα μὲ θαυμαστὴ δεξιοτεχνία, μὰ κάτι ψεύτικο καὶ κατώτερο. Στὸ σημεῖον αὐτὸ δέχομαι ὁλότελα ὅτι εἶπε γιὰ τὸ ποίημα ὁ στοχαστικὸς καὶ τετράγω-

νος Ἀποστολάκης.

Ὁ ποιητὴς ἐτραγουδῆσε μὲ ἀρρενωπὴ σιμνότητα, συγκρατημένα, ἀβρα, λιτά, μὲ εὐπρέπεια—μαθητῆς τῶν Ἑλλήνων.

Μὴν κλαῖς, μὴ λὲς πὼς τίποτα δὲ σοῦμειν' ἐδῶ πέρα
 Σοῦ μένει, ἀπάνω στὰ βουνά, τὸ πέρασμα τῆς μπόρας,
 Σοῦ μένει ἡ χαρραγὴ μακρὰ στὸ πέλαγο κι' ἡ μέρα
 Κάτω στὸν κάμπο κι' οἱ ἑλιές καὶ τὸ βοητὸ τῆς χώρας.

Μὴν κλαῖς! Σοῦ μένει ἐκεῖ—γιὰ ἰδὲς—ὅλη ἡ ζωὴ μας. ...
 Καὶ οἱ στίχοι ἐκείνοι :

Ἄμοιρη! Τὸ σπιτάκι μας ἐστοίχειωσεν
 Ἀπὸ τὴν ὁμορφιά σου τὴ θλιμμένη
 Στοὺς τοίχους, στὸν καθρέφτη, στὰ εἰκονίσματα,
 Ἀπὸ τὴν ὁμορφιά σου κάτι μένει.

Καὶ ὅταν ἡ ἐκπαίδευσίς μας γίνῃ παιδεία, τὰ ἑλληνόπουλα θὰ τραγουδοῦν τοὺς στίχους ἐκείνους :

Πῆραν στρατὶ στρατὶ τὸ μονοπάτι,
 Βασιλοπούλες καὶ καλοκροάδες,
 Ἀπὸ τὶς ξένες χώρες βασιλιάδες
 Καὶ καβαλλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι. ...

Μόλις θὰ σε ἀφήσῃ νὰ ἰδῆς τὴν ἀγάπη του. Σὰν ἄντρας που εἶναι δὲν θὰ κατεβῆ στὴν ἀγορὰ νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴ Γυναῖκα που ἀγαπᾷ. Μυρολήκωτος πολὺτιμη εἶναι Ἐκείνη γι' αὐτόν, πηγὴ ζωῆς—καὶ του ἐμπνέει τὸ δέος. Καὶ τὴν κρατεῖ—πιστὸς τῆς Καλῆς—στὰ κατὰβαθα τῆς ψυχῆς του εἰς ὃ κ' αὐτὴ ἐν στήθεσσι μένῃ.

Ὁνειρο ἀπίστευτο ἢ λιόχαρα μέρα! Κι' ἐγὼ κι' ἡ Ἀννούλα
 Λίγοι παλιοὶ σύντροφοί μου καὶ κάποιες κοπέλες μαζί,
 Μπήκαμε μέσα σὲ μιὰ γαλανή, μεθυσμένη βαριούλα,
 Μπήκαμε μέσα καὶ πᾶμε μακρὰ στῆς Χαρῆς τὸ νησί.

Στ' ἀπειρο μέσα κυλάμε' κι' ἡ Ἀννούλα τρελλὰ τραγουδάει :
 Ὅπου καὶ νᾶναι μακρὰ θὰ φανῆ τῆς Χαρῆς τὸ νησί...

Θὰ μνημόνευα τέλος τὸν «Θρύλο Ἀγάπης»· στὴν μπαλάνταν αὐτῆ, ὅπως καὶ εἰς «Τὸ στερνὸ παραμῦθι», ἡ ποιητικὴ διάθεσις εἶναι θαυμαστὴ καὶ κροιστὴ—πουθενὰ δὲν θὰ θυμηθῆς τὴ γνωστὴ ἀρρωστία τοῦ ποιητικοῦ μας λόγου : τὴ λαογραφικὴ διδασκαλία.

III

Ἀριστοκράτης τοῦ ποιητικοῦ λόγου μοιάζει μὲ τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνον τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας που κολλημένος στὸν ἔρημο τοῖχο, ἐν ᾧ τριγυρὸ του ἔχει ξεσπάσει ἢ θύελλα, παρουσιάζει νὰ κρατηθῆ

ἐκεῖ. Καὶ τὸ καράβι τοῦ Πορφύρα ἐπέρασε κάποια τέτοια δοκιμασία ἐπέρασεν ἀπὸ τὶς Σειρήνες κοντὰ—τὶς μανιέρες. Μὰ ἡ Σαῶ καὶ ἡ Θάλασσα που ᾤδηγοῦσαν τὸ καράβι τοῦ σιγοψιδύριζαν νὰ μὴ προδώσῃ τὰ ἱερὰ χώματα τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἀβροβίων Ἰώνων. Καὶ ὁ ποιητὴς ἔμεινε πιστὸς στὸν δρόμο που του εἶχε δείξει ὁ Δαίμων. Ἐμίσησε κάθε περιττὸ βάρος. Ἐπρόσφερε τὴ λατρεία του στὴ διαύγεια. Εἶναι τοῦ Λόγου πιστός, εἴτε τραγουδεῖ κάποια παλιὰ ἐκκλησούλα, εἴτε ὑμνεῖ τὰ ρημάδια τοῦ ἀρχαίου ναοῦ.

Καὶ γι' αὐτό, ὅταν ἡ Εἰμαρμένη τοῦ ἔδειξε τὸ δρόμο πρὸς τὴ λίμνη τῆς θά του ἦταν βολετὸ νὰ καυχῆθῃ πως δὲν ἀρπάξεν ἀπὸ τὴ βαθειὰν ἀμμουδιά τὸ ποτήρι τοῦ βασιλιά τῆς Θούλης. Το ἄφησεν ἐκεῖ νὰ του κεντᾷ τὸν πόθο γιὰ τὴ δημιουργία. Δὲν ἔμοιασε κάποιους που τὸ ἀρῶραξαν καὶ τὸ ἔκαμαν θρούψαλα στὰ ἀγοραῖά τους χέρια.

Στὴν τέχνη τοῦ Πορφύρα θὰ ἀπαντήσῃς τῆς ποιήσεως τὸ βᾶθος : τὴ συγκίνησι, τὴ σύλληψί τῆς καὶ τὴ σμιλευτὴ τεχνικὴ τῆς πραγμάτωσι· γιὰ τὴ ἔντονη συγκίνησις δὲν θὰ ἐμποδίσῃ τὸν ποιητὴ στὴν ψυχρὴ καλλιέργεια τῆς μορφῆς. Τί καὶ ἂν ἔχουν ἄλλη γνώμη ὅσοι πιστεύουν τὴ Σκυθία πνευματικὴ τους πατρίδα ;

IV

Καὶ τὸ δίδαγμα που μας χαρίζει; Ὅτι ὁ ποιητικὸς λόγος εἶναι ἡ ἀρμονία τῆς οὐσίας καὶ τῆς μορφῆς—ἡ ἰσορροπία : τὸ αἰώνιο δίδαγμα τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὅταν ξεχνιέται τὸ δίδαγμα αὐτό; Ἐ, τότε, νὰ εἴσθε βέβαιοι, περνοῦμε καιροὺς μεταβατικούς. Αὐτὸ λέγει τῆς λογοτεχνίας ἡ ἱστορία. Χαρὰ σὲ κείνους που μένουν στὶς ὥρες αὐτὲς προσκνηταὶ τῆς Ἑλλάδος. Ζοῦν σὲ μιὰ πλατωνικὴ φυγὴ, στοχαστικοί, ἰσορροπημένοι!

Ὡς φιλόλογος καὶ ὡς ἄνθρωπος θὰ προσφέρω πάντοτε τὸν λιβανωτὸ τῆς λατρείας μου πρὸς τὴ μοναδικὴ πατρίδα που πρέπει νὰ ἔχη ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος—πρὸς τὴν κλασσικὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ὁ ναὸς εἶναι ἐλαφρὸς καὶ οἱ θεοὶ εἶναι ἄνθρωποι, ὅπως ἐτραγουδῆσεν ἡ Ποιήτρια τῆς Λουτηκίας. Στὰ σεβάσματα χώματα τῆς Πολιτείας τῶν Ἄνδρων—τῆς Δημοκρατίας τῶν Ἀριστοκρατῶν, ὅπως εἶπεν ὁ Λουνατοσόσκυ,—βασίλευει ὁ Λόγος. Ὁ νοῦς εἶναι γενναῖος ἐκεῖ. Ἡ μελαγχολία σοφὴ. Ἡ τραγικὴ γαλήνη καὶ τὸ μέτρον κυβερνοῦν.

Πόσες καὶ πόσες φορὲς ἀκούσαμε τὸ γοερὸ κλάμα τῆς Ἰζόλντης! Μὰ θὰ νιώσωμε τάχα καὶ πάλι ποτὲ τῆς Νιόβης τὸν βουβὸ θρήνον, τὸ εὐγενικὸ δάκρυ τῆς Ἀνδρομάχης, τῆς Ἀντιγόνης τῆ βασιλικὴ κραυγὴ; Δὲν το φαντάζομαι. Οἱ Ἕλληνες θὰ μένουν οἱ Διδάσκαλοι. Ἐσυραν αἰχμαλώτους τῶν αἰώνων στὸ καράβι τους, που ἀρμενίζει στὴ θάλασσα τῆς λυπημένης χαρᾶς, τὴν Ἀρμονία καὶ τὰς Χάριτας, τὰς ἰοβλεφάρους καὶ φρεστεφάνους τοῦ Βακχυλίδου—ἔγιναν οἱ ἀπολογηταὶ τῆς Ζωῆς στὶς μεγάλες ἀξίες τῆς.

Είπεν ο τελευταίος Ἀνθρωπιστής: Διαβάζετε τούς Ἑλληνας καὶ πάντοτε τούς Ἑλληνας.

Ἰερὸς καὶ ἀκατάλυτος λόγος.

III. Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ (ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ)

1. ΣΥΝΤΟΜΑ

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

Ὁ Λάμπρος Πορφύρας συνταίριασε τὴν ἁρμονία τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ στίχου, τὴν ἀφέλεια στὸ αἶσθημα μὲ τὴ γνώση τῆς ποιητικῆς τέχνης, τὴ μουσικὴ σκέψη μὲ τὴ γαλήνη τῆς ἔκφρασης, τὸ ἐσωτερικὸ δράμα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἀνατάραξη προσμονῆς τῆς μοίρας.

Κάτου ἀπὸ τὸ δακρυσιμένο του παράπονο, μαντεύουμε τὴ λαχάρα γιὰ τὴν πλατεῖα ζωὴ, τὸν πόθο γιὰ τὴν πραγματικότητα, τὴ δίψα γιὰ τὴν ἀπόλαυση, ποὺ ὅλ' αὐτὰ σβήνουν καὶ χάνονται μπροστὰ σὲ μιὰ πεπρωμένη ἀδυναμία γεμάτη χάρη καὶ συμπόνια, σὲ μιὰ χιμαιρικὴ φαντασία.

Ἡ διάθεσή του εἶτανε γνήσια ποιητικὴ, μὲ βάθος, μὲ ἰσορροπία, μὲ τόνο ρωμαντικὸ καὶ κλασσικὸ μαζί, μὲ ἀληθινὸ παλμὸ καὶ συγκίνηση, ποὺ σφραγίζουν τὸ ποιητικὸ του ἔργο μὲ τὴ δημιουργικὴ ἐκείνη εὐλικρίνεια ποὺ ἔχουν οἱ ἔξαιρητικές προσωπικότητες στὴ νέα μας λογοτεχνία.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ

«Μάταια θεμελιωμένα εἶναι τὰ σπίτια μας».

(ΣΚΙΕΣ: Τὰ καράβια)

Αὐτὴ ἡ ἰδέα, ἡ μᾶλλον αὐτὴ ἡ πηγαία ἀπισιόδοξη διάθεση διαπνέει τὴν εὐγενετικὴ ποίηση τοῦ Λ. Πορφύρα, καὶ ἀποκρυσταλλώνεται σὲ ποικίλες μορφές: πότε σὰ στοικὴ ἔγκαρτερηση μπροστὰ στὸ ἀναπόφευχτο μοιραῖο, καὶ πότε σὰ φυγὴ σὲ κόσμους ὄνειρένιους, γεμάτους φῶς καὶ γαλήνη.

Ἡ τελευταία τούτῃ ἐσωτερικὴ ἀναδίπλωση εἶναι ποὺ μετουσιώνει στὴν ιδιόχρωμη ἐκείνη καὶ μυστικολαπῆ φωτοσκίαση τὴ ζωὴ καὶ τὴ φύση, καὶ ἰδιαίτερα τὴ θάλασσα, τὴν ξεχωριστὴ λατρεία τοῦ ποιητῆ, πάντα γαληνεμένη, πάντα διάφανη, ἔτοιμη νὰ δεχτῆ τὸ μυστικὸ του.

Ἀλλὰ τὸ ἰδιαίτερο προσωπικὸ γνῶρισμα, ἔκφραση τοῦ ἐνδόμυχου, τοῦ ὁλοτέλα ἀθόρυβου, μὰ καὶ πάντα σπαραχτικοῦ, εἶναι τὸ ὄνειρένιο ὕλικό, νὰ ποῦμε, μὲ τὸ ὁποῖο χτίζει ὁ ποιητὴς τὸν κόσμον του. «Χλωμά κρίνα», «κερένια χέρια», «χρυσταλλένια βύθη», «λογάκια σβυσμένα», «ματιῶν βαθιὰ σιγαλιὰ» «πνιγμένοι ἡσκιοι» «κατάλευκοι ρυθμοί» κ.τ.λ. κάτι ἀνάμεσα αἴθλου καὶ ὕλικου καθαρὰ ποιητικὸ, ἀνέγγιχτο, ποὺ θαρρεῖς καὶ θά θρυμματιστῆ, θά κυλῆση χρυσάφι ἀναλυτικὸ ἀνάμεσα ἀπ' τὰ δάχτυλα.

Τέτοια μὲ λίγα λόγια ἡ ποίηση τοῦ Πορφύρα, πηγαία, εὐγενετικὴ καὶ βαθύτητα ὑποβλητικὴ στὴ λιτότητά της, ἔχει τὴ σφραγίδα τῆς εὐλικρίνειας καὶ τῆς εὐσυνειδησίας.

Νὰ δυὸ πολῦτιμα στοιχεῖα καὶ γόνιμα γιὰ κάθε νέο.

Εὐλικρίνεια: ὁ ποιητὴς ἐκφράζει τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμον· καμμιά ἐκζητήση· κανένα γυνήμι ξιπασμένο τοῦ μεγάλου τάχα καὶ τοῦ φαναχτεροῦ· ποίηση ὑποκειμενικὴ.

Εὐσυνειδησία: σεβασμὸς στὴ τέχνη καὶ ἀγάπη· ποτὲ δὲν φτάνει σὲ κατάχρηση, ἀλλὰ ἡ τεχνικὴ τελειότητα εἶναι χυμένη σ' ὅλο τὸ ἔργο του, τὸ λιγότε ἄλλως τε ἀπὸ τὴν ἴδια θαρρῶ εὐσυνειδησία.

Κι' ἐπιτρέψτε μου νὰ κλείωμ τὸ σύντομο τοῦτο σημείωμα, ταπεινὴ προσφο-

ρὰ στὴ μνήμη τοῦ ἀπαράμιλλου ποιητῆ, μὲ λίγους στίχους ἀπὸ «Καὶ νῦν καὶ αἶε», τὸν προφητικὸν αὐτὸν δραματισμὸν τῆς ἀθανασίας του, ποὺ λές κι' εἶναι καμωμένο ἐπίτηδες, γιὰ νὰ χαρμητῆ στὸν τάφο του· ἔρχονται τόσο ἐπίκαιρα ἐδῶ!

Ἔ! καὶ σὰν κλείσουν τέλος καὶ τὰ μάτις μου
ποὺ μοναχὰ σὲ σένα εἶχαν πιστέψη,
ἄσε τὸν οἶκτο τότε τὸν ἀνθρώπινο
τὰ ταπεινά του δάκρυα νὰ στερέψη.

Φίλα τὰ βλέφαρά μου καὶ θ' ἀνοῖξουνε
καὶ πάλι στ' αὐγινὸ τὸ δροσοβόλι,
τὸ δρόμο, τὸν ἀθώρητο, θὰ πάρωμε
νὰ βγοῦμε στῶν δαφνῶν τὸ περιβόλι,

Κοὶ μὲ λουλουδία θάρθουν καὶ μὲ στέφανα
γιὰ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν ἀπὸ πέρα,
τὰ πλάσματά σου — ὦ Μοῦσα μου, — τὰ πρόσχαρα
ποὺ ζοῦν μὲς στὴν αἰώνια τὴν ἡμέρα.

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

Ἔνας ποιητὴς τοῦ λυκόφωτος.

Ἔνας ἀριστοτέχνης τοῦ μέτρου καὶ τῆς ῥίμας. Τὸ λεπτὸ γλωσσικὸ του αἶσθημα ἀπέκλειε κάθε λεκτικὴ ἀγένεια καὶ κάθε λεξιθηρία. Ὁ Πορφύρας ἤξερε ποῦ τελειώνει τὸ δημοτικὸ καὶ ποῦ ἀρχίζει τὸ χυδαῖο ἢ τὸ παράδοξο. Δὲ ζητοῦσε νὰ ἐκπλήξη.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

Ὁ θάνατος τοῦ Λάμπρου Πορφύρα μᾶς στερεῖ ἀπὸ ἓναν ποιητὴ ποῦ, πρὶν παντός, αἰσθάνθηκε ἀληθινὰ. Ὁ ἐπιβλητικότερος τίτλος ποὺ μπορεῖ ν' ἀπαιτήσῃ ἓνας ποιητὴς εἶναι νὰ τοῦ ἀναγνωριστῆ τὸ στοιχεῖο αὐτὸ τοῦ αἰσθαντισμοῦ. Ὁ Πορφύρας ἂν δὲ διαφέρθηκε ποτὲ στὴ ζωὴ του, παρέχοντας τὴ γαλήνια πνοή του μὲ τὴν ἀταραξία τοῦ ποιητῆ, γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς ιδιότητος αὐτῆς, ἐκλαψε ὁμῶς τὸν ἀνθρώπινο πόνο, θρήνησε τὰ ἐγκόσμια πεπρωμένα, μοιρολόγησε μὲ δραματικὴ διάθεση τὴν πλάνη τῶν ὄνειρων καὶ ἐνοστάλησε τὴν ἀκριβὴ χαρὰ. Ἐκινητοποίησε ὅλη τὴ φύση στὸ σεμνὸ του θρήνο ἀπὸ τὰ πιὸ λάλα πλάσματά της μέχρι τὰ πιὸ βουβὰ της ἀντικείμενα:

Παρακαλῶ τίς καλαμιές
μὲ τοὺς αὐλοὺς θλιμμένα
νὰ κελαιδοῦν τ' αἰλήματα
λογάκια τὰ σβυσμένα...

Κι' ἐμεγα πάντα σὰ μιὰ ἀχνάδα ἀπὸ τὸ θρήνο του ὄχι μόνο στὴν πονεμένη του ψυχῆ, ἀλλὰ καὶ στὰ πλάσματα τὰ ἴδια ποὺ μὲ τόση τρυφεράδα τ' ἀγκάλιαζε καὶ τὰ συμπονοῦσε. Ὁ κόσμος τοῦ θανάτου, νεκρὸς κι' ἀφανισμένος καθὼς ἦταν, ἐνόωνταν μέσα του μὲ κάθε ἐφήμερο κι' ἀφανισμένο δεξ ζωῆς. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀνέβρινε σὲ τραγικὰ ὕψη. Τοῦ σπιτιοῦ ἢ στέγῃ δὲ δεχόνταν ἀπλᾶ τὴν καταιγίδα ἀλλὰ καὶ βογγοῦσε σπαραχτικὰ:

Ὁξὼ βαρὺ, μονότονο ψυχάλισμα
δέρνει τὴ στέγη μας· καὶ τότε ἀντάμα
τὰ πράγματα ποὺ ἀγιάσανε τὰ χέρια σου
ἀρχίζουν ἓνα κλάμμα... κ' ἓνα κλάμμα...

Ἡ συναισθηματικὴ ἀοριστία, τὸ αὐθόρητο καὶ πηγαῖο αὐτὸ στοιχεῖο τῆς

ψυχής, είναι ή διακριτική γραμμή του έργου του Πορφύρα. Καμιά διανοητική επίδραση δε βεβήλωσε το έργο αυτό. Ο άνθρωπος καμώς δεν τον έκανε ποτέ να επαναστατήσει ή να διαμαρτυρηθεί. Περιορίστηκε στο θρήνο του. Έδωσε δηλαδή μιὰ λύτρωση, μιὰ κάθαρση, έναν εξαγνισμό που μόνον ένας ποιητής μπορούσε να παράγει διαρκώς από τον πλούσιο ψυχικό του βίο. Γι' αυτό συμμόνεσε κάθε περιφρονημένο της ζωής και γι' αυτό αγάπησε άφοσιωμένα τους άδικημένους, τους άτυχους, τους παραμελημένους. Η όδύνη του για το θάνατο του Παπαδιαμάντη γίνεται προσευχή ίκεσίας:

Χριστέ μου, δόστου τη χαρά, τη μόνη που μπορούσε να σου ζητήσει άπάνω εκεί νοσταλγικά ή ψυχή του, κάνα το θάμα κι' άσε τον να ζήσει όπως έξουσε σε μιὰ μεριά που τάχστες να μοιάζει το νησί του...

Για κάθε ψυχή που την πίεσε ή σφοδρά της ζωής, ο Πορφύρας ευχθήθηκε άθόρυβα. Αυτή ήταν ή παροχή που μπορούσε να δώσει ένας ποιητής. Παροχή βέβαια άτονη, χωρίς την άμεση και άδρη και συγκεκριμένη βοήθεια προς τους θλιβομένους ανθρώπους, μιὰ πάντα που προέρχεται από τον ποιητή. Άποτελεί ως τέτοια την ύψηλή προσφορά μιὰς ψυχής της ψυχής του ποιητή, στο βωμό της ζωής, μιὰς ζωής με άνωτερες τάσεις. Ο πόνος, όπως τον ένοιωσε ο Πορφύρας, απαλλάσσεται από κάθε έγωϊστική έρμηνεία. Γι' αυτό τον δέχεται άβίαστα σά μιὰ πηγή που ανεβάσει, που ανυψώνει κι' άνωτεροποιεί. Κι' έτσι έξηγείται ο θρησκευτικός τόνος του τραγουδιού του, που εκφράζει άκριβώς την άνάταση σε κάποιους υπερβατικούς συναισθηματικούς όρίζοντες:

Βουβές ψυχές, θλιμμένες! Και τ' απόβραδο προσμένουν το Χριστό μας από πέρα, ποιός ξέρει; από μακρυνά. Κι' εκείνος έρχεται μέσ' στο θολό του φθινοπώρου άγέρα.

Ο Πορφύρας ήξερε άκόμα να σμίγει τον κόσμο της ζωής με τον κόσμο του θανάτου άρμονισμένα. Ό,τι ζούσε το θεωρούσε φευγαλέο και διαβατικό, κι' ό,τι πέθαινε το νοσταλγούσε και το λαχταρούσε. Γνώριζε να βρίσκει της ζωής και του θανάτου το σύνορο. Αυτό του ήταν μιὰ άποκάλυψη. Μιὰ ένδόμυχη λύτρωση που πήγαζε από μιὰ έσωτερική υπεροχή. Γι' αυτό ζωντάνευε έξαισία τον άμίλητο κόσμο του μαρμάρου με μιὰ άρχαιοπρέπεια άληθινή:

Όχι όπως λέν ότι δε ζούν οι τόσο άγαπημένες οι άρχαίες οι άτιτικές μορφές στ' άνάγλυφα εκεί πέρα του λιόχαρου Κεραμεικού' νιοί, γέροι, νιές παρθένες, όλοι τους ζούν και χαιρίζονται το φώς και τον άγέρα.

Του Πορφύρα πρέπει να του άναγνωρισθεί άνεπιφύλακτα πώς ύπηρξε πραγματικά προσωπικός ποιητής. Το έργο του έχει τη σφραγίδα του ένου του του. Είναι ένιαίο. Κάθε τραγούδι του είναι όμοιο με τ' άλλα, γιατί άπλούστατα ο παλμός του ήταν διαρκής και μόνιμος. Με τον ίδιο τρόπο τραγούδησε τα μάτια που σβύνουν, την πεθαμένη νυφούλα, τα ταξιδεμένα καράβια, τα πεσμένα φύλλα, τα φευγάτα σύννεφα, τα βουβά έρημοκλήσια, τη θαμπωμένη χώρα, την παλιά αύλή, το έρημο μονοπάτι, τον πλανεμένο βιαβάτη. Όλος αυτός ο κόσμος που ζούσε στο περιθώριο της ζωής, όλες αυτές οι οικίες που μεταμορφώθηκαν σε θλιβερά τραγούδια, ήταν ο κόσμος ο δικός του που ποτέ δεν τον άποχωρίστηκε. Και με τον κόσμο αυτόν κατέβηκε στο νιοσκαμμένο μνήμα του...

ZAX. ΠΑΤΑΝΤΩΝΙΟΥ

Την γνώμη μου για τον Πορφύρα την έγραψα την έπομένη του θανάτου

του. Δεν έχω δυσκολία να πω και σήμερα πώς πρόκειται για ένα ποιητή και καλλιτέχνη μαζί, επειδή συχνά τα δυο αυτά δεν συνυπάρχουν. Άν το μικρό αυτό βιβλίο δεν είχε γραφή θα έλειπεν από τη νεοελληνική λύρα μιὰ χορδή—ή λεπτότερη κι' ή πιό παθητική. Ο ποιητής των «Σκιών» τραγούδησε όσα έχουν ξαναεπωθη, αλλά τα είπε κατά τον τρόπο του, κι' αυτό είναι ή έλληνική του όσα, σ' ένα μονότροπο, έναρμόνιο όμως και βαθύτατα άνθρώπινο τραγούδι, μέσα στο όποιο οι εικόνες—ή ουσία κάθε λυρικού έργου—είναι κάτι πρωτάκουστο για την έξαισία λεπτότητά τους, τη διαύγεια και την άλήθεια. Άπό την ποιότητα των εικόνων, από την άληθοφάνεια και το σκόπιο ή όχι μεταχειρισμά των, έξαρτάται πρδ παντός ή τύχη ενός ποιητικού έργου. Οι «Σκιές» αυτό δεν έχουν να φοβηθούν τη φθορά και την κούραση. Είναι έργο μιὰς φιλολογικής γενιάς, που ήξερε να δημιουργή πράγματα όριστικά.

MIX. ΡΟΔΑΣ

Όλόκληρο το ποιητικό έργο του Λάμπρου Πορφύρα, απ' άρχής μέχρι τέλους, είναι μιὰ μελωδία. Η ευγενεστέρα έκφραση του πνεύματός του με σίτους εκλεκτούς. Άνάμεσα στην άπλότητα των ποιημάτων του ύπαρχει ή άληθινή σοφία. Ο Λάμπρος Πορφύρας είχε το μεγάλο χάρισμα και το θείο δώρο να εκλαϊκεύει τα ευγενέστερα αισθήματα, να συγκινεί βαθύτατα και να συναρπάζει με την θλίψη και την νοσταλγία του.

Ήταν άπ' την μεγάλη όραση των ανθρώπων της «μετριοφροσύνης». Άπό τους προνομιούχους που δεν έπρόδωσαν ποτέ το πνεύμα και την μετριοφροσύνη των μ' όλο τον θαυμασμό των τριγύρω του. Πνευματική ουσία ήταν ή ζωή του, λευκή σαν τάγιο φώς όπως χαρακτηριστικά, συμβολικά κι' έπιγραμματικά τελειώνει το ποιήμα του ο «γλάρος».

N. B. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Στο Λάμπρο Πορφύρα βρίσκω μιὰ όμοιότητα με το Σολωμό όχι και τόσο έπιφανειακή. (Το ψευδώνυμο του Σύψωμου είναι παρμένο από τίτλους έργων του Σολωμού). Στη ζωή τους θα μπορούσε να τους συνδέσει το κρασί, που σοτώνει και ποιήσει και άνθρωπο. Στην τέχνη και οι δυο τους είναι λυρικοί ποιητές που δε μπόρεσαν να δώσουν τόμους, έδωσαν όμως παλμούς συγκινήσεως. Ένώ όμως ο Ζακυνθινός θεωρούσε τη ζωή «μέγα καλό και πρώτο», ο Πειραιώτης δε συνεπάσθη απ' το γλυκό άέρι της ζωής, άλλ' απ' τοίς Σκιές των πραγμάτων και του θανάτου. Καθρεφτίζονται στο έργο του πόνοι ανθρώπου που δεν άνεκυψε φιλοσοφικά στην έξέτασι της ζωής, μιὰ που έκυψε τραγουδώντας τον πόνο που μās αδέσνει τον άνθρωπισμό. Κι' απ' το δημοτικό τραγούδι—τη λαϊκήν αντίληψη της ζωής την αισιόδοξη—στάθηκε τόσο μακρυνά, όσο κοντά ο Σολωμός, ο μεγάλος κι' άνυπέβλητος άκόμα.

Στη ζωή μας σήμερα χρειάζεται βούλησι κι' όχι μοιρολατρεία. Δεν τον ζημιώνει άραγε αυτό τον Πορφύρα; Κρίνεται καθέννας μας απ' την ήχώ που ξεπνάνει!

Χανιά 23—12—32.

2. ΣΚΙΤΣΑ (ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ)

ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗΣ

Ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά του Λάμπρου Πορφύρα ήταν ή μετριοφροσύνη του, το σεμνό σχήμα που είχε τάρει άπέναντι στη Ζωή και στην Τέχνη. Σχεδόν ντροπέτανε να γίνεται λόγος γι' αυτόν. Δε μιλούσε ποτέ για τα ποιήματά του, και μάλιστα στεναχωριότανε όταν άκουγε ν' άπαγγέλουν στίχους του.

Θυμάμαι την ακόλουθη σκηνή, που μου την είχε διηγηθεί ο ίδιος: Συνέβη, στα χρόνια κείνα στο φιλολογικό σιλόνι της κυρίας ότου ένα βράδι ο Πειραιώτης ποιητής, χάνοντας τα νερά του, είχε μερδευτεί στα δίχτυα της κομμικής κίνησης. Γίνηκε λοιπόν μουσική, έπειτα ποιητές και ποιήτριες απήγγειλαν στίχους δικούς τους και ξένους. Έπειτα ένας κύριος έκτακτου μουσικού ομοιοκαταληξίες και ποζα σηκώθηκε άξαφνα και άρχισε να βροντοφωνάζει ένα υπερ-ποίημά του, γεμάτο άπ' όλα τα τέρατα της Μυθολογίας.

- Κ' έσύ τι έκανες, Λάμπρο;
- Έγώ ήμουνα σέ μιá γωνιά, κοντά σ' ένα παράθυρο και ντρεπόμουνα πού τόν άκουγα. Όταν έτελειώσε τó δικό του ποίημα, είπε: «Τώρα νó σάς άπαγγείλω κι' ένα τραγούδάκι τού κ. Πορφύρα». Κι' έπραγματοποίησε τις άπειρές του!
- Τι άπήγγειλε;
- Έ, κάποια «Μάρμαρα».
- Κ' έσύ τι έκανες;
- Τι νά κάνω; Ντράπηκα πού πολύ και κρύφτηκα πίσω από τó μερνετέ.

Γιά τόν Πορφύρα ή ποίηση ήταν ή ύψηλή μυσταγωγία της ψυχής, μιá ήθικη ανάγκη πού πρέπει νά τελεσιουργήται με κατανύξη, χωρίς ύστερικές κραυγές και φαναρόνικες έκδηλώσεις. Μιά μέρα, στόν καιρό πού έβραζε ó παγκόσμιος πόλεμος, συναπαντηθήκαμε στήν óδó Σταδίου. Κουβεντιάσαμε λίγο. Ήτανε περισσότερο από άλλοτε συλλογισμένος, κλεισμένος στόν έαυτό του.

- Καιρό έχουμε νά σέ διαβάσουμε, τού είπα.
- Ά, δέ γράφο, άπάντησε. Τώρα ó κόσμος μακελλοκόβεται... Είναι σάν άσέβεια οί άλλοι νά σκοτώνονται κ' έμεις νά καθόμαστε στήν ήσυχία μας και νά γράφομε στίχους...

Με την ευκαιρία αυτή, νομίζω ότι εκείνος πού θά καταπιανότανε νά μαζέψει τ' ανέκδοτα τού Πορφύρα, (τά όρατα λόγια, πού στοχαστικά, ήρεμα, επιγραμματικά και χαριτωμένα έσκόρπισε στο λειτουργικό του τέραςμα) θά έκανε μιá καλή δουλειά. Ο συλλέκτης της προφορικής τού Λάμπρου Πορφύρα ποίησης θά βοηθότανε, φυσικά, από όλους μας και ó κόπος του αυτός θά λογαριαζότανε στήν εκτίμησή μας, γιατί θά συντελούσε νά φωτιστή ακόμα πού πολύ, με τόν προβολέα τού ανέκδóτου, ή φυσιογνωμία τού Ποιητή. Νά, π. χ. ένα έπεισόδιο, πού μās δείχνει άνάγλυφη τήν όλυμπιακή άταραξία του:

Έκείνο τó βράδι—χειμωνιάτικο, βροχερό—ήμαστε μαζεμένοι σέ μιá ταβερνούλα, στο Μεταξουργείο, «Πίναμε και λέγαμε». Ο Πορφύρας είχε πάρει τó «Άριστειό» και... τó χοροΐδευε. Ύπληρχε κέφι. Κανένα σύγγεφο στόν ψυχικό μας όρίζοντα... Άξαφνα, δυó ποιητές άρπάζονται στα καλά-καθόμμενα. Άφορημύ τó όνομα τού Κήτες: Πώς ήταν τó βαφτιστικό του: Τζών ή Ζόν; Ποιό τó σωστό;

Ο καυγās φρουτώνει, γενικεύεται, ή παρέα χάνει τήν ψυχραιμία της, τά μάτια άγριεύουν, οί εκφράσεις γίνονται άπρεπες, και οί λαϊκοί άνθρωποι, πού κοιτούσαν στί άλλα τραπέζια, μās κοιτάζουν περίεργοι και άνήσχυοι, τότε ó Πορφύρας άπεφάσισε νά βγη από τήν ούδετερότητα και νά μιλήση. Πρώτα έκούνησε τó μαστιουνάκι του, έπειτα έσάλπισε τά χείλη και τέλος είπε:

- Γιά τó ζήτημα αυτό, μού φαίνεται πώς τή σωστότερη γνώμη τήν έχει ó ίδιος ó Κήτες.
- Δηλαδή; τόν έρωτήσαμε.
- Θυμηθήτε τó στίχο τού: («Ο Πορφύρας τόν ειπε άγγλικά, έπειτα τότε μετάφρασε:») «Γιά τ' όνομά μου μιλάτε; Τ' όνομά μου είναι γραμμένο στο νερό».

Δυστυχώς, ή ειρηνευτική προσπάθεια τού Πορφύρα, δέν έφερε άποτέλεσμα. Ο στίχος τού Άγγλου λυρικού δέ μπόρεσε νά δαμάση τήν τρικυμία τών νεύ-

ρον, και ή παρέα χάλασε κείνο τó βράδι...

Μίλις άκουσε τόν ξαφνικό θάνατό του, θυμήθηκα τόν επιγραμματικό στίχο, τόσο επίκαιρο τώρα πού ó ποιητής τών «Σκιών» περνάει τήν Άχερουσία και τ' όνομά του γράφεται άπίνω στα πικρά της νερά.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ

Τόν Πορφύρα, τόν είχα γνωρίσει ένα φθινοπωρινό δειλινό τού 1923, όταν ήμουνα άκόμη παιδί. Δούλευα τότε στήν Έφημερίδα «Πατρίδα» κι' είχα πάει μαζί με τόν καλλιτέχνη κ. Κλ. Κλώνη νά τού πάρω μιá συνέντευξη για τήν πνευματική ζωή. Τó σπίτι του ήταν στήν óδó Χαριλάου Τρικούπη. Άνοιξαμε τήν όζώπορτα, κι' άνεβήκαμε μιá ξυλένια σκάλα πού έφερε στο διαμέρισμά του. Στ' άπάνω σκαλί μās περιμένε ή μόνη στοργική του συνηγορία ή μαννούλα του πού έχει πεθάνει έδω κοι τρία χρόνια. Ήταν μιá κυρούλα με κατάλευκα μαλλιά, και δυó μάτια φωτεινά, άνοιχτά γαλανό χρώμα, γεμάτα από ένα γλυκό χιμόγελο...

Από τότες ταχτικά βρισκόμουνα μαζί του, τότε στήν ταβέρνα τού Σιδέρη στήν Άθήνα όπου έσύχναζαν τά πρώτα μεταπολεμικά χρόνια σεβαστοί λόγιοι και τότε σέ κάποια άπόμωρη ταβερνούλα της Φρεαττύδας.

Ήταν ένας άνθρωπος πού ζούσε μιá απλή και λιτή ζωή. Στα μάτια του πού είχαν τó φως τών ματιών της μητέρας του έβλεπε κανείς μιάν άπέραντη γαλήνη, μιá γαλήνη τέτοια πού συναπαντιέται μονάχα στούς άσκητικούς ανθρώπους, σ' εκείνους πού ζούνε μακριά από τó βιοποριστικό μόχθο. Η κάθε του κίνηση ήταν άργή, ή φωνή του ήταν σιγανή, πολύ σιγανή κι' είχε έναν κουρασμένο τόνο, και τó γέλιο του ήταν κι' αυτό σιγανό κι' έσβυνε σά ένα τραγούδι.

Ο Πορφύρας, ήταν άβρογς άνθρωπος κι' άβρότερος ποιητής. Η ζωή του θά μπορούσε κανείς νά πη ότι υπήρχε μιá σκιά τών Σκιών του. Δέν είχε ζητήσεϊ—από πικρία κι' άποστροφή—ποτέ νά τήν άντιμετωπίσει και νά τήν γνωρίσει στο βάθος της. Άν δέν υπήρχε ή κάποια του οικονομική άνεση, ó ποιητής δέ θά ζούσε πολύ. Θά μαράζωνε και θάσβυνε γρήγορα, ή θάβρισκε όπως ó Καρυστάκης, πώς ή εύτυχία του θάταν «ζήτημα ύψους».

Η οικονομική του έπάρκεια όμως, τού είχε έπιτρέψει νά ζη με τόν έσύτο του.

Γι' αυτό παρέμεινε άδιάφορος στα μεγάλα προβλήματα πού άπασχόλησαν τήν έποχή μας, και ή άνησυχία τού σημερινού ανθρώπου δέν τυράγησε ποτέ τήν σκέψη του.

Αυτή είναι ή πλευρά τού Πορφύρα πού δέν μπορούν και δέν πρέπει νά ακολουθήσουν οί νέοι. Έκείνο όμως πού θά πρέπει νά σέβονται και πού είναι ξεχωριστό, είναι ή ειλικρίνεια πού χαρακτηρίζει τή ζωή του και πού χαρακτηρίζει και τó έργο του.

3. ΓΡΑΜΜΑΤΑ (ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ)

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

Φίλε Κύριε,

Η γνώμη μου για τόν Πορφύρα είναι εκείνη πού πρέπει για έναν ποιητή της τάγιας του.

Μέσα στις Σκιές του υπάρχουν ποιήματα πού θά τιμούν πάντα τά νεοελληνικά γράμματα.

Ο Βενιαμίν—κατά τήν ηλικίαν—στό κίνημα πού έφερε στή σημερινή περικοπή τή γλώσσα και πού άνάδειξε τόν έμμετρο λόγο, δέν μπορεί νά κριθίη πρόχειρα και με λίγα λόγια, τήν έπαύριό μάλιστα τού θανάτου του.

Η ύπηρεσία πού πρόσφερε είναι πάντα μεγάλη και άξια μιās αναλυτικής μελέτης άνάλογης.

Σε μία μου σχετική όμιλία που πρόκειται να κάμω αυτές τις μέρες από μέρος της «Ένώσεως των λογοτεχνών», θά έχθσω τη γνώμη μου αναλυτικότερα.

Ήστάθηκα φίλος του, συμπολεμιστής, και αγάπησα αυτόν και το έργο του ειλικρινά και έγκάρδια.

Ήδολος ακόμη και έντιμος, χωρίς ίχνη καμποτισμού, χωρίς ζηλοφονίες και μικρότητες, μάς παρουσιάζει και χαρακτηρα ισότιμο με την ποιητική του λαμπρότητα.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Σταλμένο στον κ.
Θεόδωρο Σύψωμο.

4—12—32

Αυτή τη στιγμή πληροφορούμαι από την εφημερίδα τον ξαφνικό και τον άωρο θάνατο του αγαπημένου σας αδελφού που είναι για μας ο Λάμπρος Πορφύρας, ο εμπνευσμένος αξιολάτρευτος ποιητής. Λυπούμαι που είναι αδύνατο να παρευρεθώ στην κηδεία του. Το τέλος του συντρίβει γλυκύτατη χορδή της νέας ελληνικής Λύρας.

Ήταν ποιητής αληθινά πρωτότυπος, όχι γιατί διαφορετικός ήτον, αλλά γιατί έμοιαζε, στο αίωνια κύρια στοιχεία της ποιητικής όμορφιάς και της ιστορίας της, θυμίζοντάς τα και συνεχίζοντας την ποινή και το στίχο. Την ποινή που φυσώντας τη σά να την ανεβάξη την ψυχή, καθώς της άνοιξης ή αύρα την αίσθηση. Το στίχο που είναι μαθηματική και μία του ή έντέλεια. Ποιητής που του λείπει ο λυρισμός και που του είναι κακός ο στίχος δέν ύπάρχει, παρά στην άναισθησία των ακάτεχων. Ο Λάμπρος Πορφύρας μένοντας όμοιος, ξεχωρίζει, σαν το πρόσωπο που σε συγκινεί ή χάρη του, όλη δική του, με το πρόσωπο και με τα μάτια όλου του κόσμου.

Φύλαξε ο νοῦς μου άπειράχητη την έντύπωση που μου προξένησε από μιὰς άρχης ως τα σήμερα. Έδω και λίγους μήνες μέσα στο Βυζαντινολογικό Συνέδριο που έδω συνεδρίαζε δέ μου δόθηκε να παρουσιάσω και σύμφων' όπωσδήποτε με την άπαίτηση της ώρας, παρά ένα του ποίημα, εμπνευσμένο από το Διγενή Άκρίτα με χαρά τον άκουσαν οι ξένοι σοφοί του Συνεδρίου. Ή Άννούλα του, καθώς θά ταίριαζε να την όνομάσουμε, τη Μούσα του από κάποιο του χαριτωμένο ποιηματάκι, θά στέκεται πνιγμένη στα δάκρυα για το χαμό του. Και πώς νά μην αναφέρω δυό λόγια του αυθόρμητα για τα »Δεκαεπτάστιχα» μου που είναι για μένα ή καλύτερη κριτική;

Παρακαλώ να μεταδώσετε και σ'όλους τους δικούς σας γύρω την έκφραση της βαθειάς λύπης, της δικής μου και όλης μου της οικογένειας στην όποιαν ήτον γνωστός και προσφιής. Με συγχωρήτε που σταμάτησα και σε σχετικά, όμως όχι και άπαραίτητα, προβλήματα. Άλλά ο θάνατος του Λάμπρου Πορφύρα, έτσι από μένα τονισμένος για τον ποιητή, έλπίζω πως δέ θά τον ένοχλήση το δικό σας τον πόνο.

4. ΛΙΓΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ (ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ)

ΑΙΜ. ΔΑΦΝΗ

Έκεινο που πρέπει να σέβεται κανείς από τον «άνθρωπο των Σκιών» είναι ή προσήλωσή του στον έσωτερικό του κόσμο και ή άνυπόκριτη άδιαφορία του προς όλα τα άντιποιητικά και πεζά της ζωής. Και είδαμε πόσο ή δόξα—σά γυναίκα περιφρονημένη—όσο εκείνος την άπέφηνε, τόσο αυτή τότε κυνηγούσε.

Π. ΝΙΡΒΑΝΑΣ

Σ' ένα σύντομο και βιαστικό σημείωμα, που μπορώ να δώσω σήμερα στο «Ρυθμό» για τον ποιητή, που είχε όλο το θαυμασμό μου, και όλην την αγάπη μου, για το Λάμπρο Πορφύρα, θά ήθελα να περιορισθώ στο ζήτημα του ποιά μπορεί να είναι ή επίδρασή του στους νέους ποιητές. Την επίδρασή του την φαντάζομαι γενικώτερη. Έκεινο που έχουν να ιδούν οι νέοι στο παράδειγμα του αγιώτατου ποιητού, είναι, ότι θέλησε πάντα να είναι αυτός που ήταν και δέ θέλησε πιά να είναι τίποτε περισσότερο ή άλλοιότιμο απ' αυτό που ήταν. Μέγα παράδειγμα και μεγάλη διδασκαλία.

Μ. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ

Ο Πορφύρας ήταν γεννημένος τεχνίτης.

Η μελαγχολική του ρομαντική διάθεση και ή άριστοκρατική του εδαισθησία μόδεσαν και ηδραν, την προσαρμοσμένη στην ιδιοσυγκρασία του καλλιτεχνική μορφή, για να έκραστούν.

Για τούτο τα τραγούδια του συγκίνησαν, και θά συγκινούν όσο ύπάρχουν Έλληνες, που θά αισθάνονται και θ' αγαπούν την Ποιητική Τέχνη.

Άπο τα παραπάνω μπορεί να βγει το δίδαγμα—ότι κάθε νέος, που εδύχθησε να έχει ιδιοσυγκρασία ποιητική, πρέπει να φροντίσει να την έκφράσει με την κατάλληλη καλλιτεχνική μορφή.

Άθήνα 14 Δεκεμβρίου 1932

ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ :

Ο Πορφύρας άνηκε σε μία γενιά—της όποιας ή συμβολή στα νεοελληνικά γράμματα κατέχει άναμφισβήτητη αξία που ή ιστορία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας θά μπορούσε να μάς κατατοπίση καλύτερα σαυτή τη περίοδο : αν είχε και έκακολουθεί ακόμη να έχει καμιά επίδραση στη λογοτεχνία των χρόνων μας, στους νέους.

Με το θάνατό του, τούτο το σημείο ήθελε νάγγιση ο «Ρυθμός», όχι, όπως έγράψαμε, για να κρατήσει τάχα ένημερότητα για τις στήλες ενός φιλολογικού Περιδικού των νέων, αλλά κυρίως για να φανερωθή στους νέους, το τί πρέπει να σέβονται και να τιμούν από τον ποιητή των «Σκιών». Τώρα κατά πόσο κατορθώθηκεν αυτό, δέν το εξετάζουμε.

***

Ο «Ρυθμός» θεωρεί ύποχρέωσή του να εύχαριστήσει όσους είχαν την καλωσύνη όπως δήποτε να συμβάλλουν σαυτό το άναμνηστικό τεύχος.

***

Ειδικός συνεργάτης μας καταρτίζει για κατοπινά τεύχη του «Ρυθμού» τη βιβλιογραφία του Πορφύρα.

Παρακαλούμεν, όσους έγγραφαν ή είδαν τίποτε σχετικό σε καμιά έπαρειακή εφημερίδα για τον ποιητή, να μάς πληροφορήσουν αν είναι δυνατόν στη διεύθυνση του Περιδικού.

***

Το hors—texte που παρουσιάζουμε, είναι έργο του έκλεκτου καθηγητή Θωμά Θωμόπουλου.

Έχει τον ποιητή σε νεώτερη κάπως ήλικία.